

ШҮҮХ, ХУУЛЬ ХЯНАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮРЭЭН ДЭХ АВЛИГЫН ТАЛААРХ ТӨСӨӨЛӨЛ - 2021 ОН

ШИНЖЭЭЧДИЙН ТӨСӨӨЛЛИЙН
СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

Авлигатай тэмцэх газар

Хүдүгү санаачлага
(НҮТББ)

2021/12/06

ГАРЧИГ

Хүснэгтийн жагсаалт	3
Зургийн жагсаалт.....	3
УДИРТГАЛ.....	5
Нэг. 2021 оны Авлигын ерөнхий төлөв	7
Авлигын хүрээний түгээмэл байдлын талаарх тойм.....	7
Авлигын түвшинд нөлөөлсөн гол хүчин зүйлс.....	10
Хоёр. Монгол Улс дахь шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний авлигын түвшин – 2021 он	12
Шалгуур үзүүлэлтүүдийн тухайд	12
ШҮ 1. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын цар хүрээ	13
ДҮ 1. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түгээмэл байдал	14
ДҮ 2. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлт	15
ДҮ 3. Шүүх, хууль хяналтын байгууллага дахь авлигын тархалтын цар хүрээ.....	17
ДҮ 4. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын тодорхой үйл ажиллагаан дахь авлигын түвшин	18
ШҮ 2. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэр	20
ДҮ 1. Хээл, хахуулийн хэлбэр.....	21
ДҮ 2. Хууль бус нөлөөллийн хэлбэр	23
ДҮ 3. Шүүх, хууль хяналтын байгууллага, улс төрийн нам, бүлэглэл, улс төр, бизнес, гэмт хэргийн бүлэглэлүүдийн харилцаа, хамаарал	24
ДҮ 4. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэр	25
ДҮ 5. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх хээл хахууль өгөх, авах арга.	27
ШҮ 3. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын шалтгаан, нөхцөл	28
ДҮ 1. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлс	29
ДҮ 2. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинд нөлөөлж буй төрийн албан дахь дутагдал, доголдол.....	31
ДҮ 3. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал	32
ШҮ 4. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагавар	34

<i>ДҮ 1. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагавар</i>	35
<i>ДҮ 2. Авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт</i>	36
Гурав. Бусад үзүүдэлт	37
<i>Хээл, хахуульд зарцуулж буй авлигын хэмжээ</i>	37
<i>Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа</i> ..	38
Дөрөв. Шинжээчдийн талаарх ерөнхий мэдээлэл	40
Дүгнэлт	41
Санал, зөвлөмж	43
<i>Хавсралт. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын төсөөллийн үнэлгээ</i>	44

Хүснэгтийн жагсаалт

Хүснэгт 1. Авлигын түвшин салбар, хүрээг 2018-2021 оноор харьцуулсан үзүүлэлт	8
Хүснэгт 2. Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд Монгол Улсын авлигын түвшинд нөлөөлсөн гол хүчин зүйлс, нөхцөл-шалтгаан (хувиар)	10
Хүснэгт 3. Шүүх, хууль хяналтын салбар, хүрээ/байгууллага дахь авлигын тархалтын цар хүрээ.....	18
Хүснэгт 4. Авлигын түвшинг харуулсан тодорхой үйл ажиллагааны төрөл 2018-2021 ..	19
Хүснэгт 5. Хээл, хахуулийн хэлбэрийн үнэлгээ.....	22
Хүснэгт 6. Хууль бус нөлөөллийн үнэлгээ.....	24
Хүснэгт 7. Бүлэглэлүүдийн харилцаа, хамаарал, нөхцөл байдлын үнэлгээ	24
Хүснэгт 8. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлс.....	29
Хүснэгт 9. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн үнэлгээ.....	30
Хүснэгт 10. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинд	31
Хүснэгт 11. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний авлигын улмаас учирсан..	35
Хүснэгт 12. Авлигад зарцуулсан мөнгөний хэмжээ (зорилгоор), сая төгрөгөөр	37
Хүснэгт 13. Авлигыг бууруулахад шаардлагатай арга хэмжээ.....	38

Зургийн жагсаалт

Зураг 1. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын үнэлгээ, үзүүлэлтийн ерөнхий схем	6
Зураг 2. Монгол Улс дахь авлигын түвшин, түгээмэл байдал (хувиар).....	7
Зураг 3. Авлигын түвшинг салбар, хүрээгээр авч үзвэл (үнэлгээний дунджаар).....	8
Зураг 4. Шүүх, хууль хяналтын хүрээний авлигын түвшин 2018-2021	12
Зураг 5. Шүүх, хууль хяналтын хүрээний авлигын шалгуур үзүүлэлтийн индекс (2018-2021).....	13
Зураг 6. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын цар хүрээний үнэлгээ.....	13
Зураг 7. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшин (хувиар)....	14
Зураг 8. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшин 2018-2021 (хувиар).....	15
Зураг 9. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлт (хувиар).....	16
Зураг 10. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлт 2018-2021 (хувиар).....	16
Зураг 11. Салбар, хүрээ/байгууллагад авлига тархсан цар хүрээ.....	17
Зураг 12. Авлигын түвшинг тодорхой үйл ажиллагааны төрлөөр үнэлүүлсэн үнэлгээний дундаж	19
Зураг 13. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэрийн үнэлгээ	20

Зураг 14. Хээл, хахуулийн хэлбэрийн үнэлгээ.....	21
Зураг 15. Хууль бус нөлөөллийн үнэлгээ.....	23
Зураг 16. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэр.....	26
Зураг 17. Хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд хээл хахууль өгөх, авах аргуудын үнэлгээ.....	28
Зураг 18. Авлигын шалтгаан, нөхцөл.....	29
Зураг 19. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинд нөлөөлж буй төрийн албан дахь дутагдал, доголдол.....	31
Зураг 20. Шүүх, хууль хяналтын хүрээн дэх бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал.....	33
Зураг 21. Шүүх, хууль хяналтын хүрээн дэх бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал.....	33
Зураг 22. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагавар.....	34
Зураг 23. Улс төрийн (түүнчлэн шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний).....	36
Зураг 24. Шинжээчдийн хүн ам зүйн үзүүдэлт.....	40

УДИРТГАЛ

Судалгааны үндэслэл: Авлигатай тэмцэх газар 2008 оноос хойш жил тутам «Улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа»-г зохион байгуулж судалгааны үр дүнг Мянганы хөгжлийн 9 дэх зорилтын «Авлигыг үл тэвчих уур амьсгалыг нийгмийн бүх хүрээнд бий болгох, хэвшүүлэх» 24 дүгээр зорилтын хэрэгжилтийг үнэлж дүгнэх нэг шалгуур болгож ирсэн. Судалгаа нь авлигын хандлага, авлигад өртөмтгий ажил, албан тушаал, авлигад нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодорхойлох, авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой. Мөн улс төр, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний авлигын эсрэг үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлж дүгнэхэд мэдээллийн чухал их сурвалж болох учиртай.

2017 он хүртэл улс төр болон шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийг нэг судалгааны хүрээнд судалж, нэгтгэсэн тайланг гаргаж байсан бол 2018 оноос эхлэн тус хоёр хүрээг тусад буюу «Улс төрийн хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа» болон «Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн авлигын талаарх төсөөллийн судалгаа» хэмээн нь авч үзэж, тайланг гаргадаг болсон юм.

Судалгааны зорилго, зорилт: Монгол Улс дахь шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлига буюу «дээд (өндөр)» түвшний авлигын шинж чанарыг тодорхойлоход чиглэгдсэн. Ингэхдээ дараах хэд хэдэн зорилтыг дэвшүүллэв. Үүнд:

- ❖ Авлигын талаарх төсөөлөл, хандлага, шалтгааныг тодруулах;
- ❖ Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад автагдсан байдал, цар хүрээ, авлигын хэлбэрийг авч үзэх;
- ❖ Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын шалтгаан, нөхцөл түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг тодруулах;
- ❖ Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэмжээ, түүний хор уршиг, үр дагаврыг гаргах;
- ❖ Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигатай тэмцэх үйл ажиллагааг үнэлүүлэх, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг тодруулах зэрэг болно.

Судалгааны арга зүй: Энэ удаагийн тоон судалгааны мэдээллийг дэлхий нийтийг хамарсан КОВИД 19 цар тахлын улмаас улс орон даяар зарласан УОК-

ийн улбар шар төвшний онцгой байдлын нөхцөл байдлаас шалтгаан утсаар мэдээлэл хүргэн зөвшөөрөл авч, судалгаанд хамрагдахаа илэрхийлсэн шинжээчдийн цахим шуудангийн хаягаар асуулгыг илгээн мэдээлэл цуглуулав. Ингэхдээ шинжээчдээр асуулт бүрийг «1-5» гэсэн баллаар үнэлүүлж, улмаар цуглуулсан мэдээллийг боловсруулан тооцоолсон болно. Баллын үнэлгээ буурах тусам эерэг утгыг илэрхийлж байгаа бол, баллын үнэлгээ өсөх тусам сөрөг утгыг илэрхийл буйг энд тэмдэглэх нь зүйтэй. Өмнө нь дан тоон судалгааны аргыг ашигладаг байсан бол 2018 оноос эхлэн чанарын судалгааны аргыг нэмэлтээр нэвтрүүлж эхэлсэн. Судалгааны мэдээлэлд шинжилгээ хийхдээ «Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын авлигын талаарх төсөөллийн 2018-2020 оны судалгаа»-ны тоо баримттай харьцуулан шинжилж, гарсан өөрчлөлт, үр дүнг тогтоосон болно.

Мэдээллийг боловсруулах арга: Цахим хэлбэрээр зохион байгуулж анкетын аргаар цуглуулсан мэдээлэлд боловсруулалт хийх орчин үеийн багц программ «SPSS-22»-ыг хэрэглэн боловсруулалт хийв. Гаргасан өгөгдөл дээр анхдагч үр дүн болох нэг хэмжээст тархалтыг гаргахын зэрэгцээ шинээр хувьсагч үүсгэх, дундаж үзүүлэлтийг бодох, харьцуулалт, график шинжилгээ хийж, үр дүнг тодорхойллоо. Энэхүү шинжилгээний хүрээнд доорх зураг (Зураг 1)-т харуулсан үр дүнг товчоолон танилцуулж байна.

Зураг 1. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын үнэлгээ, үзүүлэлтийн ерөнхий схем

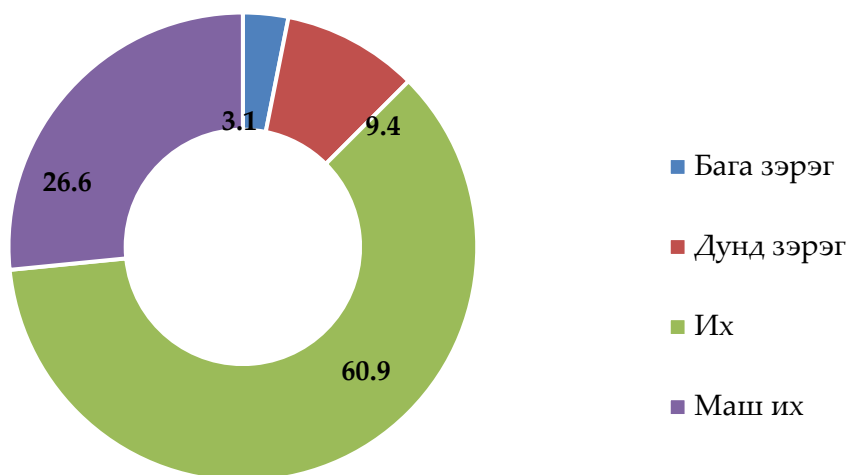

Нэг. 2021 оны Авлигын ерөнхий төлөв

Энэхүү бүлэгт Монгол Улс дахь авлигын ерөнхий төлөвийг гаргах, чингэхдээ авлигын төлөв байдлыг түвшин, салбар хүрээгээр нь үнэлүүлж, улмаар авлига гарч буй шалтгаан, нөхцөлийг тодорхойлохыг зорьсон болно.

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын төсөөллийн судалгаанд хамрагдсан шинжээчдээр Монгол Улсын авлигын ерөнхий төлөв, түгээмэл байдлыг салбар хүрээгээр нь 1-5 баллаар үнэлүүлэхэд түүний дундаж **3.82** гарав.

Зураг 2. Монгол Улс дахь авлигын түвшин, түгээмэл байдал (хувиар)

Монгол Улс дахь авлигын өнөөдрийн түвшинг тодруулах зорилгоор хийгдсэн энэ удаагийн шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын төсөөллийн судалгаанд хамрагдсан шинжээчдийн **87.4 хувь** нь Монгол Улс авлигад «*их автсан*» хэмээн үзжээ. Үүнийг тодруулбал, нийт судалгаанд хамрагдсан шинжээчдийн **26.6 хувь** нь «*маш их*», **60.9 хувь** нь «*их*» гэж хариулсан байна. Үүнээс Монгол Улс авлигад «*их автсан*» гэж үзэгсэд өмнөх оноос даруй **10.1** хувиар өссөн нь харагдана. Тэгвэл, шинжээчдийн 9.4 хувь нь «*дунд зэрэг*», 3.1 хувь нь авлига «*бага зэрэг*» байна хэмээн тус тус илэрхийлсэн. Харин «*огт байхгүй*», «*хэрхэн хариулахаа мэдэхгүй*» гэсэн хариулт эл судалгааны дүнд дурдагдаагүй болно.

Авлигын хүрээний түгээмэл байдлын талаарх тойм

Энэ удаагийн (2021) төсөөллийн судалгаанд хамрагдсан шинжээчдийн хувьд, Монгол Улс дахь улс төрийн нам, засгийн газар (яам, агентлаг), орон нутгийн

төрийн захиргааны удирдлага болон Улсын Их Хуралд авлигын төвшинг «их байна» хэмээн үнэлсэн байна. Тухайлбал, төрийн байгууллага, прокурор, шүүх, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдэд авлига «дунд зэрэг»-ийн тархалттай байна гэж үзжээ. Харин авлига «бага зэрэг» тархсан хэмээн үнэлэгдсэн институциудад боловсрол, хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагуудыг тус тус багтаасан байна.

Зураг 3. Авлигын түвшинг салбар, хүрээгээр авч үзвэл (үнэлгээний дунджаар)

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал (5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу)

Монгол Улсад улс төрийн нам, орон нутгийн төр захиргааны байгууллага, засгийн газар (яам, агентлаг), төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн өмчийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгж, УИХ-д авлига **их** (үзүүлэлтүүд 4.02-4.43 хооронд хэлбэлзсэн) байна гэж үнэлэгдсэн. Тэгвэл, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллага, шүүх, прокурорын салбарт авлига **дунд** (үзүүлэлтүүд 3.71-3.98 хооронд хэлбэлзсэн) хэмжээнд буй хэмээн үнэлэгдсэн байна. Харин төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлийн салбарт авлига **бага** (үзүүлэлтүүд ихэвчлэн 2.61-2.77 хооронд хэлбэлзсэн)-аар үнэлэгджээ. Энэ удаагийн судалгаагаар авлигын түвшин салбар бүрт өмнөх оны дүнгээс өссөн нь ажиглагдаж байна.

Хүснэгт 1. Авлигын түвшин салбар, хүрээг 2018-2021 оноор харьцуулсан үзүүлэлт

№	Салбар хүрээ	2018	2019	2020	2021	Өөрчлөлт
Авлигын түвшин өссөн салбар						
1	Засгийн газар (яам, агентлаг)	4.27	4.32	4.18	4.43	+0.25
2	Улсын Их Хурал	4.02	4.12	4.02	4.15	+0.13

3	Нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллага	3.57	3.72	3.80	3.91	+0.11
4	Прокурор	4.00	4.25	3.88	3.98	+0.1
5	Шүүх	4.09	4.18	3.84	3.90	+0.06
6	Улс төрийн нам	4.28	4.18	4.38	4.40	+0.02
7	Төрийн бус байгууллага	2.27	2.08	2.59	2.61	+0.02
8	Орон нутгийн төрийн захиргааны удирдлага	3.84	4.05	4.17	4.18	+0.01
Авлигын түвшин буурсан салбар						
9	Төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн өмчийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгж	3.83	4.36	4.10	4.02	-0.08
10	Хувийн хэвшил	2.75	2.50	2.84	2.77	-0.07
11	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл	3.91	3.58	3.72	3.71	-0.01

Дээрх хүснэгтээс дурдсан 8 салбарт өмнөх оны мөн үеийн дүнгээс (0.01-0.25) өссөн нь ажиглагдав. Ийнхүү авлигын түвшний байдлаас үзвэл, Засгийн газар (яам, агентлаг)-ын авлига «хамгийн их» буюу **+0.25 пунктээр** өссөн үнэлгээтэй байна. Үүнийг 2019-2020 оны өсөлттэй харьцуулахад 2 салбарын үзүүлэлт нэмэгджээ. Харин төрийн өмчийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгж, хувийн хэвшил, хэвлэл мэдээллийн салбаруудад авлигын түвшин **-0.01-0.08 пунктээр** буурсан дүн гарчээ. Шинжээчид ийнхүү буурсан хэмээн үзсэнээ тодорхой шалтгаанаар тайлбарлаж байв. Тэдний үзэж буйгаар хувийн хэвшлийнхний хувьд өгөрсөн хугацаанд КОВИД 19 цар тахал эрчимтэй нэмэгдсэнээс үүдэлтэйгээр эл салбарт үйлчилгээ явуулахад хүндрэл учирч, харьцангуй удаан хугацаанд үйл ажиллагаа явуулаагүй нь авлига өгөх гэхээсээ илүүтэйгээр ААН байгууллагуудын, хувийн хэвшлийнхэн ажиллагсдынхаа цалин орлогыг хэрхэн хамгаалах, хадгалах гэдэгт түлхүү анхаарч байсантай холбож байлаа.

Харин төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн өмчийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой ААН-уудын хувьд мөн адил тендер шалгаруулалт, бараа үйлчилгээ худалдан авах, зөвлөх үйлчилгээ авах зэрэг үйл ажиллагаанд зарцуулдаг хөрөнгө мөнгө, түүнтэй холбогдон гарч болох аливаа нэг ашиг сонирхлын сэдэлтэй арга хэмжээ хумигдсан гэж тайлбарлаж байв. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн салбар дахь авлига сүүлийн дөрвөн жилд 3.91-3.71 үзүүлэлтийн хооронд тогтмол хэлбэлзэж буй нь тийм ч сайн үзүүлэлт огт биш болохыг шинжээчдийн төсөөллийн судалгааны харьцуулсан дүн харуулж байна. Шинжээчдийн зүгээс ХМХ-ийн салбар бүхэлдээ авлигаас ангид, тунгалаг, хараат бус байх ёстой болохоос хэн нэгэн этгээд, хувь хүн, албан байгууллага, хувийн хэвслээс хараат байх нь шударга, ил тод, эрэн сурвалжлах

сэтгүүл зүйг төлөвшүүлэхэд ихээхэн бэрхшээл учруулдаг болохыг онцолсон байна.

Авлигын түвшинд нөлөөлсөн гол хүчин зүйлс

Энэ удаагийн шинжээчдийн төсөөллийн судалгаагаар Монгол Улс дахь авлигын түвшинд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг нээлттэй асуулгын хэлбэрээр асууж, гарсан үр дүнг өнгөрөгч оны мөн үед хийгдсэн судалгааны дүнтэй харьцуулав. Чингэхэд, нийтдээ 23 төрлийн санал, илэрхийлэмж давхардсан тоогоор хариулсныг судлаачдын баг тухайн давхардсан саналуудыг адил утгаар нь кодлол үүсгэн гол хүчин зүйлсийг тодорхойлсон юм. Тэрхүү тодорхойлолтыг дараах байдлаар танилцуулбал: (Хүснэгт 2)

Хүснэгт 2. Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд Монгол Улсын авлигын түвшинд нөлөөлсөн гол хүчин зүйлс, нөхцөл-шалтгаан (хувиар)

№	Хувь	№	Хувь
Төрийн алба, хууль тогтоомжийн хэрэгжилт, үйл ажиллагаатай холбоотой асуудал		Иргэдийн улс төрийн болон эрх зүйн мэдлэг, боловсролтой холбоотой асуудал	
1	Хуулийн хэрэгжилт, хяналт сул	16	Ёс суртахууны доройтол
2	Төрийн бодлого алдагдсан, төрийн эрх бүхий албан тушаалтны шийдвэр буруу	17	Иргэдийн төрд итгэх итгэл үнэмшил сул
3	Цар тахал, түүнээс урган гарч буй шийдвэр	18	Хүмүүсийн хандлага буруу
4	Төрийн захиргаа, тусгай, үйлчилгээний аль ч байгууллагын боловсон хүчний томилгоо мэдлэг чадвар дээр үндэслэдэггүй.	19	Иргэдийн мэдлэг, боловсрол дутмаг
5	Эрх зүйн орчны оновчтой зохицуулалт дутмаг.	Эдийн засгийн асуудал	
6	Танил тал, цусан холбоо, мөнгө төгрөгөөр шийдэгддэг явдал хавтгайрсан.	20	Ажилгүйдэл, ядуурал
7	Менежерийн чадваргүй байдал, дээд шатны байгууллага, удирдлагын манлайлал байхгүй.	21	Үнийн өсөлт
8	Оногдуулах хариуцлага сул	Улс төр, сонгуультай холбоотой асуудал	
9	Албан тушаал наймаалцдаг	22	Улс төрийн нам тохироо хийдэг
10	Төрийн байгууллагын уялдаа холбоог сайжруулах	23	Улс төрийн дарамт, төлөвшөөгүй байдал
11	АТГ-ын үйл ажиллагаа оновчтой биш		
12	Бүлэглэлийн эрх ашгийн зөрчил нэмэгдсэн.		
13	Байгууллагын ашиг сонирхолд хандах хандлага сул.		
14	Нэг нэгнийхээ ажлыг үгүйсгэдэг байдал		
15	Хуулийн уялдаа холбоо муу, хоёр талаас нь хэрэглэх боломжтой байдаг.	Нийт	
			100.0

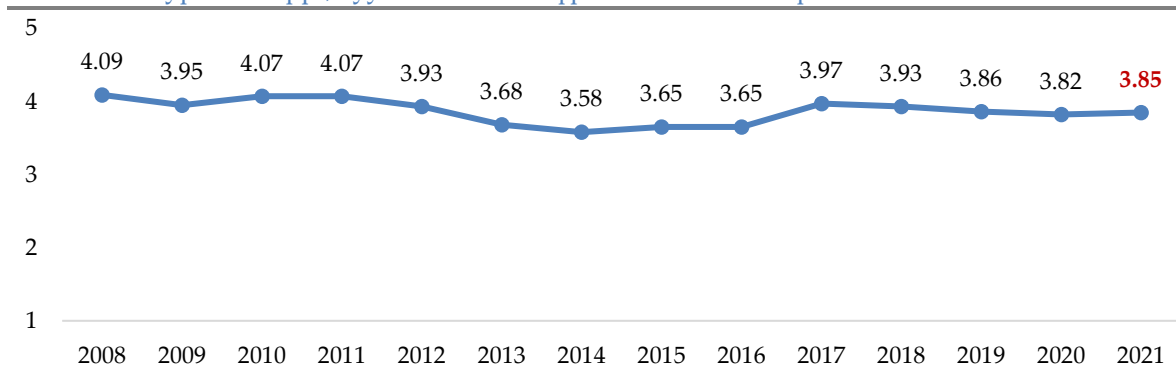
Шинжээчдээс сүүлийн нэг жилийн хугацаанд Монгол Улсад авлига гарахад нөлөөлсөн гол шалтгааныг тодруулахад дараах зүйлсийг онцолж байв. Тэрхүү шалтгаан нөхцөлүүдэд нөлөөлсөн байдлыг бүлэглэн үзвэл, төрийн алба, хуультай холбоотой асуудал 72.3 хувь, улс төр, сонгуультай холбоотой асуудал 10.1 хувь, иргэдтэй холбоотой асуудал 9.3 хувь, эдийн засгийн асуудал 7.9 хувийг эзлэв. Үүнийг задлахад, хуулийн хэрэгжилт, хяналт суд, цар тахлаас үүдэн гарч буй шийдвэр, төрийн бодлого алдагдсан, төрийн эрх бүхий албан тушаалтны шийдвэр буруу, эрх зүйн орчны оновчтой зохицуулалт дутмаг, улс төрийн нам тохироо хийдэг зэрэг асуудлууд өндөр хувийг эзэлж байна. Энэ удаагийн судалгаагаар (2021 онд) хөндөгдсөн асуудлуудын дийлэнх нь төрийн алба, хуультай холбоотой байгаа зэрэг нь 2020 оныхоос даруй 20.9 хувиар илүү байна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Хоёр. Монгол Улс дахь шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний авлигын түвшин – 2021 он

Монгол Улс дахь шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний «дээд (өндөр) түвшний» авлигын шинж чанарыг тодорхойлохын тулд цар хүрээ, хэлбэр, шалтгаан, хор уршиг зэрэг хүчин зүйлсийг үнэлүүлэхийг бид зорив. Ингэхдээ шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын төсөөллийн индексийг өмнөх онуудтай ижил аргачлалаар тооцон гаргалаа. Бидний гүйцэтгэсэн энэ удаагийн судалгааны дүнгээр авлигын төсөөллийн индекс **3.85** гарч өмнөх оныхоос **+0.03** пунктээр өссөн үзүүлэлттэй байв.

Зураг 4. Шүүх, хууль хяналтын хүрээний авлигын түвшин 2018-2021

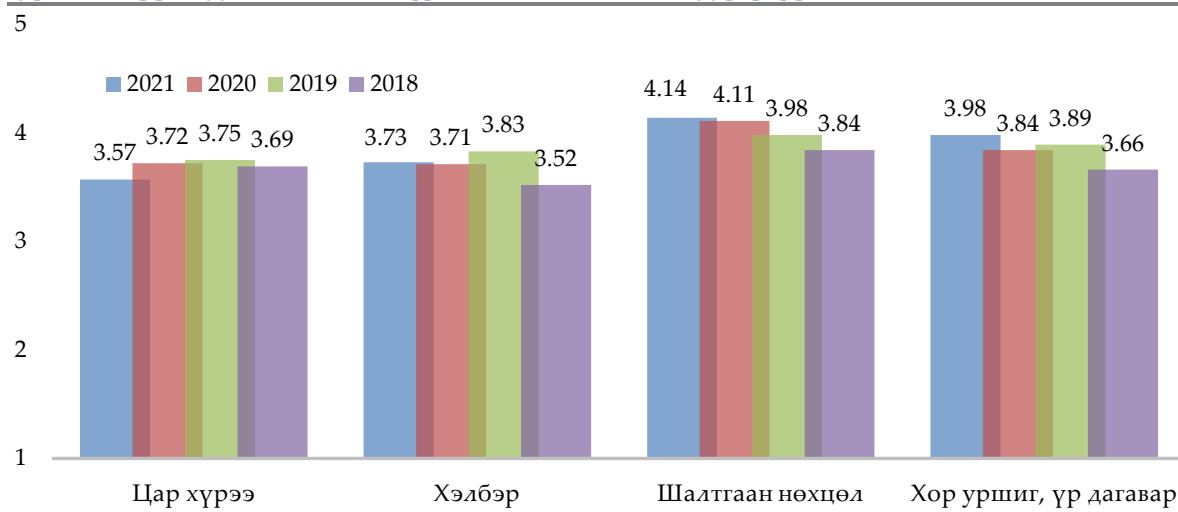

Шалгуур үзүүлэлтүүдийн тухайд

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинг гаргахдаа доор дурдсан дөрвөн шалгуур үзүүлэлтийг ашиглан хэмждэг. Чингэхэд, шүүх, хууль хяналтын байгууллагын авлигын үзүүлэлт улс төрийн хүрээнээс арай бага үнэлгээ гардаг хандлага энэ судалгаанд мөн адил байв.

Энэ удаагийн шинжээчдийн төсөөллийн судалгаагаар шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын шалгуур үзүүлэлтийг тогтооход 2021 онд авлигын цар хүрээ **3.57** гарсан нь өмнөх оныхоос **-0.15** пунктээр буурчээ. Харин авлигын хэлбэрийн индекс нь **3.73** гарч өнгөрөгч оноос **+0.02** пунктээр өссөн. Харин авлигын шалтгаан нөхцөлийн индекс **4.14** гарч өмнөх оноос **+0.03** пунктээр нэмэгдсэн бол, авлигын хор уршиг, үр дагаврын индекс **3.98** гарч 2020 оноос мөн **+0.14** пунктээр өссөн үзүүлэлттэй байна. Тэгвэл, доорх зурагт харуулсанчлан авлигын цар хүрээ өмнөх оноос буурсан байхад, авлигын хэлбэр, шалтгаан нөхцөл, хор уршиг, үр дагавар нь эсрэгээрээ өссөн дүнтэй байна. Үүнээс авлигын шалтгаан нөхцөлийн индекс 2018 оноос хойш тогтмол өсч байгааг доорх зургаас тодорхой харж болохоор байна.

Зураг 5. Шүүх, хууль хяналтын хүрээний авлигын шалгуур үзүүлэлтийн индекс (2018-2021)

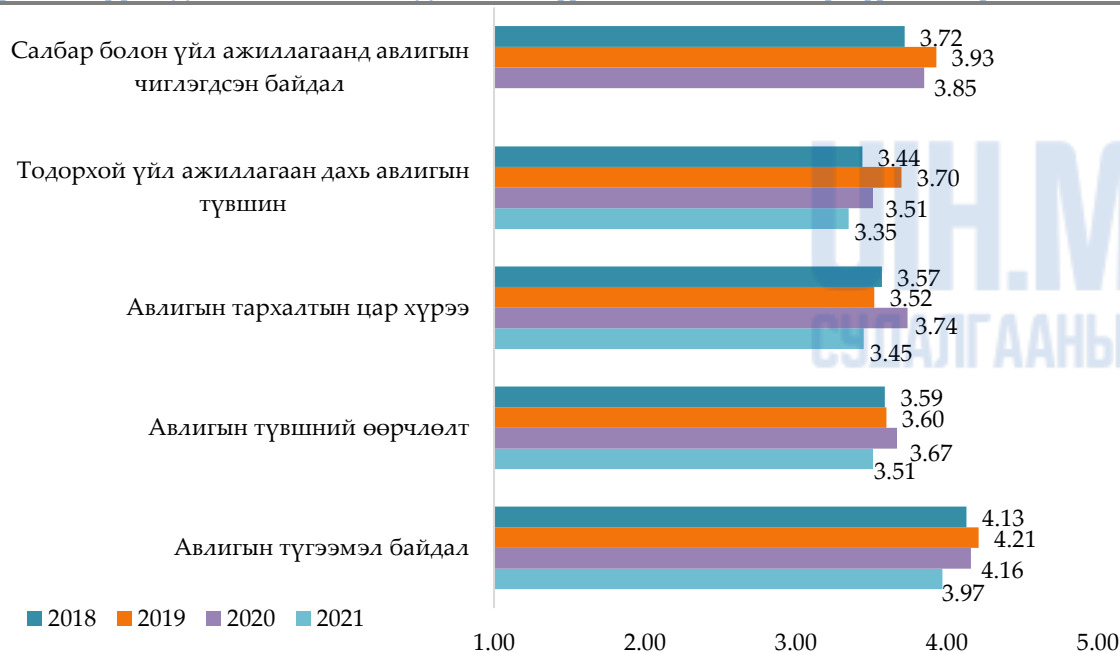

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал (5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу)

ШҮ 1. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын цар хүрээ

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын цар хүрээний үнэлгээ 3.57 гарч өмнөх оныхоос -0.15 пунктээр буурсан. Авлигын цар хүрээний үнэлгээ нь 5 дэд үзүүлэлтийн хүрээгээр тодорхойлогддог бөгөөд энэ онд салбар болон үйл ажиллагаанд авлигын чиглэгдсэн байдал гэх үзүүлэлтийг үнэлүүлээгүй.

Зураг 6. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын цар хүрээний үнэлгээ

Дээрх зураг (Зураг 6)-г дундаж үзүүлэлтийг 1-5 баллын үнэлгээгээр хэмжиж 2018-2021 оны өөрчлөлтийг харуулав.

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түгээмэл байдлын индекс **3.97**

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын цар хүрээ, салбар/байгууллагын дундаж **3.45**

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлтийн дундаж **3.51**

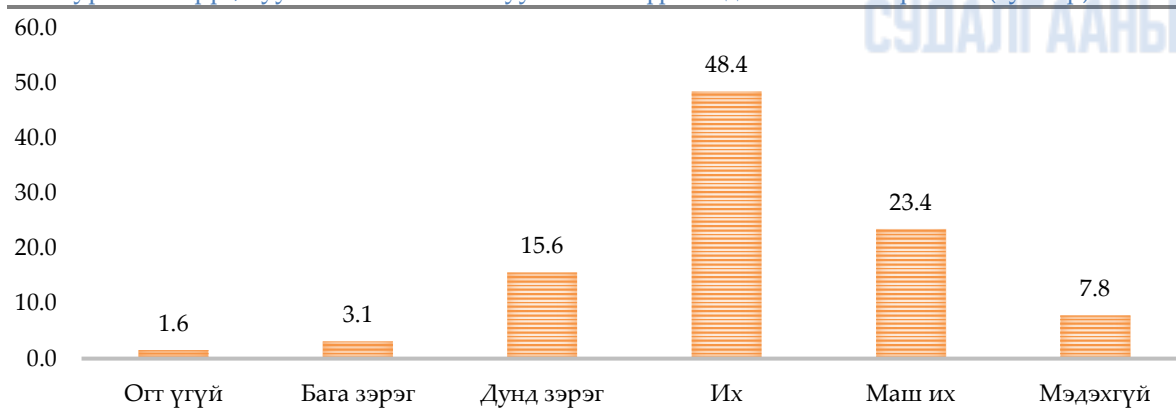
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшин тодорхой үйл ажиллагааны төрлийн дундаж **3.35**

Авлигын түгээмэл байдал, авлигын түвшний өөрчлөлт, авлигын цар хүрээ болон тодорхой үйл ажиллагаан дахь авлигын түвшин өмнөх оноос 0.16-0.29 пунктээр буурчээ. Эл онд авлигын цар хүрээг бүрдүүлж буй 4 дэд үзүүлэлт буурсан дүнтэй байгаа ч энэ нь харьцангуй бага үзүүлэлт бөгөөд цар хүрээг хумих асуудалд тухайлсан арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай болохыг энэхүү дүр зураг харуулж байна.

ДҮ 1. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түгээмэл байдал

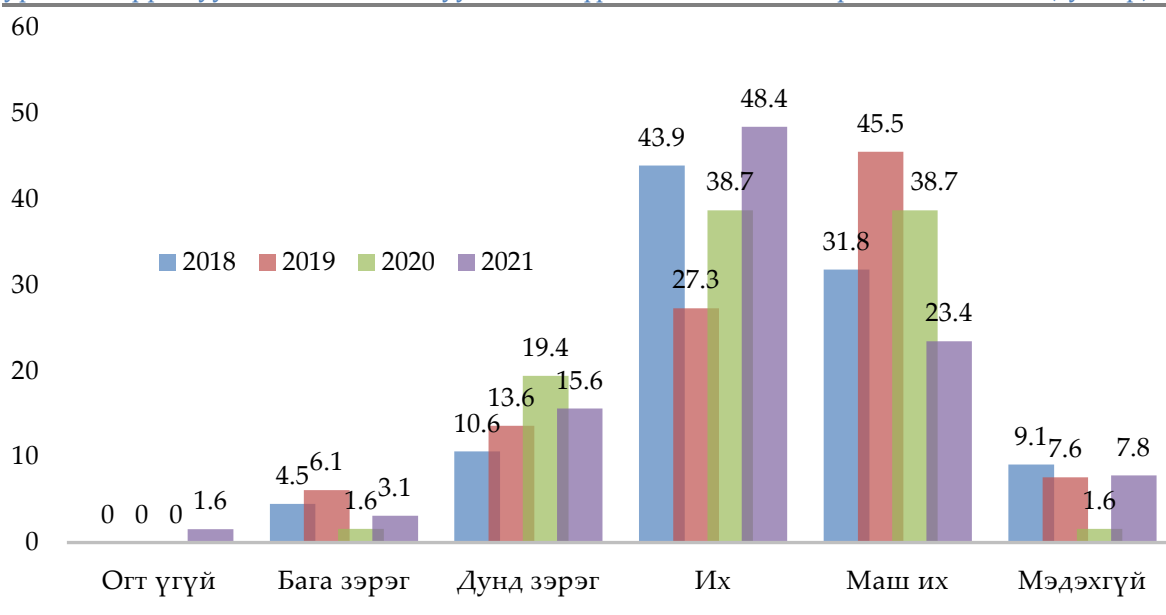
Энэ удаагийн шинжээчдийн төсөөллийн судалгаагаар шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түгээмэл байдлын үнэлгээ **3.97** гарч өмнөх оны дүнгээс 0.19 пунктээр буурчээ. Энэ үзүүлэлтийн дундаж 2019 онд **4.21** гарч байжээ.

Зураг 7. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшин (хувиар)

Шинжээчдийн өгсөн үнэлгээг хувьчлан үзвэл, тэдний **71.9 хувь** нь «*их, маш их*» гэж үзсэн нь өмнөх он (2020)-ы үзүүлэлтээс **-5.5 хувиар** буурсан байна. Харин 15.6 хувь нь «*дунд зэрэг*», 3.1 хувь нь «*бага зэрэг*», 1.6 хувь нь «*огт үгүй*», 7.8 хувь нь «*мэдэхгүй*» хэмээн тус тус хариулсан байна.

Зураг 8. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшин 2018-2021 (хувиар)

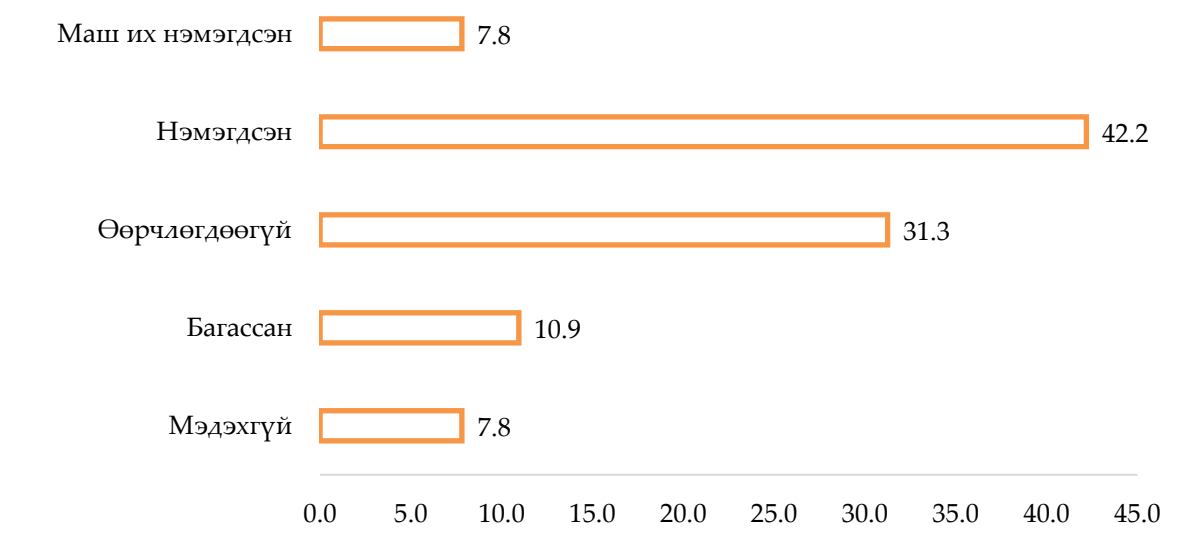

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшин, түүний дүнг 2018-2021 онуудтай харьцуулахад «*их*» гэсэн үнэлгээ жилээс жилд улам нэмэгдэх хандлага ажиглагдав. Хэдийгээр судалгааны дүнгээр авлигын түвшин өмнөх оныхоос буурсан мэт боловч энэ нь харьцангуй бага байна. Учир нь тухайн үзүүлэлтийг бодитойгоор бууруулахын тулд авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, улс төрийн хүсэл тэмүүлэл, сэтгэлгээний болон ёс зүйн томоохон өөрчлөлт бүхий сэдэл, санаачилгыг далайцтай өрнүүлэхийг биднээс шаардаж буйг илтгэнэ.

ДҮ 2. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлт

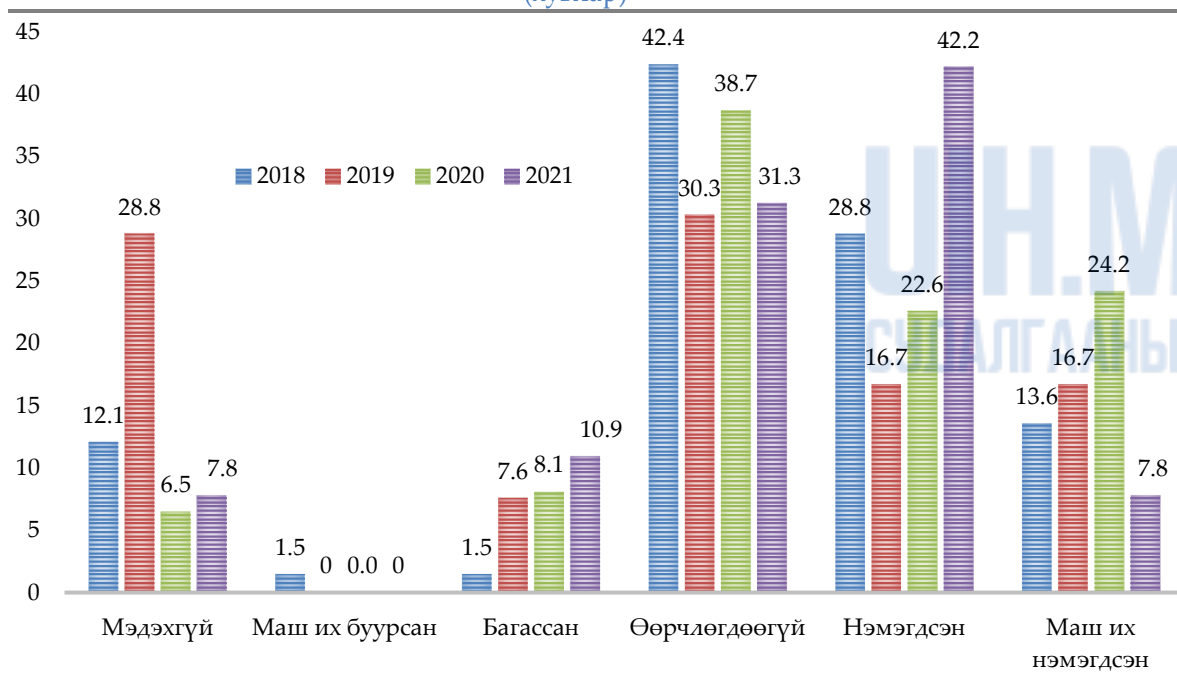
Энэ удаагийн төсөөллийн судалгаанд хамрагдсан шинжээчдээр шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинг үнэлүүлэхэд үнэлгээний дундаж **3.51** гарч өмнөх оноос **-0.16** пунктээр буурсан. Тэгвэл, эл үзүүлэлт 2018 онд **3.59**, 2019 онд **3.60** тус тус үнэлэгдэж байв. Үүнээс авлигын түвшнийг үнэлсэн байдал болон судалгаанд оролцогчдын дундаж хариулт өөрчлөгдөөгүй нь харагдаж байна.

Зураг 9. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлт (хувиар)

Авлигын түвшинг 2021 онд судалгаанд оролцогч гурван хүн тутмын нэг нь «*өөрчлөгдөөгүй*», таван хүн тутмын нэг нь «*маш их*» нэмэгдсэн хэмээн үзсэн бол, таван шинжээч тутмын нэг нь «*багассан*» гэж үзжээ. Угтаа сүүлийн жил шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинг бууруулахад чиглэгдсэн зарим арга хэмжээ нийгмийн хүрээнд бодит үйл явц хэмээн ойлгох хандлагад өөрчлөлт гарсны илрэл хэмээн үзэх болсонтой холбоотой.

Зураг 10. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлт 2018-2021 (хувиар)

2021 оны судалгаагаар авлигын түвшний өөрчлөлтөөр «*маш их нэмэгдсэн*» гэж үзсэн үнэлгээ өмнөх оноос **-16.4 пунктээр** буурсан бол, «*нэмэгдсэн*» гэж үзсэн үзүүлэлт өмнөх оны дүнгээс **+19.6 пунктээр** буюу даруй 2 дахин өсчээ. Харин «*багассан*» гэж үзсэн шинжээчдийн үнэлгээ **+2.8 пунктээр** өссөн байна. Чингэвэл, «*маш их буурсан*» гэж үзсэн шинжээчдийн үнэлгээ сүүлийн 3 жилийн хугацаанд огт байгаагүйг дээрх зураг (Зураг 10)-аас харагдаж байна.

ДҮ 3. Шүүх, хууль хяналтын байгууллага дахь авлигын тархалтын цар хүрээ

Шинжээчдийн төсөөллийн судалгаагаар шүүх, хууль хяналтын салбар, түүний хүрээ болон тухайн байгууллагуудын авлигын тархалтын цар хүрээний индекс **3.45** гарсан нь өмнөх оныхоос **-0.29 пунктээр** буурчээ. Энэ үзүүлэлтийн индекс 2019 онд 3.52 гарч байжээ. Үүнээс уг үзүүлэлт сүүлийн гурван жилийн хугацаанд хэлбэлзэж өсөлт бууралттай дүн гарч байсныг доорх хүснэгт (Хүснэгт 3)-ээс дэлгэрүүлэн харж болно.

Зураг 11. Салбар, хүрээ/байгууллагад авлига тархсан цар хүрээ

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал (5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу)

Төсөөллийн судалгаанд хамрагдсан шинжээчдээр хууль хяналтын байгууллагууд дахь авлигын цар хүрээг салбар, хүрээгээр нь тодорхойлуулахад дараах дүр зураг ажиглагдав. Тухайлбал, шүүх, хууль хяналтын байгууллагуудад авлига «*дунд зэрэг*» байна хэмээн шинжээчид үнэлсэн боловч тэдний ихэнх нь дурдсан байгууллагуудад авлигын цар хүрээ «*их*» гэсэн

үнэлгээ рүү нэлээд дөхсөн дүн гарсан. Үүнээс прокурор, шүүхийн байгууллагад авлига «их» байна гэж үзэн үнэлэхэд хүргэсэн юм.

Хүснэгт 3. Шүүх, хууль хяналтын салбар, хүрээ/байгууллага дахь авлигын тархалтын цар хүрээ

Салбар, хүрээ		2018	2019	2020	2021	Өөрчлөлт	«Их/маш их» тархсан
Авлигын цар хүрээ буурсан салбар							
1	Хил хамгаалах байгууллага	3.05	2.76	3.23	3.14	-0.09	31.3
2	Шүүх	3.97	4.07	3.90	3.73	-0.17	64.1
3	Прокурор	4.02	4.05	4.02	3.83	-0.19	64.1
4	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага	3.54	3.51	3.79	3.53	-0.26	46.9
5	Авлигатай тэмцэх байгууллага	3.53	3.14	3.59	3.26	-0.33	32.8
6	Шүүхийн шинжилгээний байгууллага	3.50	3.38	3.79	3.46	-0.33	34.3
7	Цагдаагийн байгууллага	3.68	3.64	3.92	3.59	-0.33	51.6
8	Тагнуулын байгууллага	3.43	3.32	3.56	3.20	-0.36	23.4
9	Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний газар	3.42	3.50	3.69	3.06	-0.63	26.6

Авлигын цар хүрээнд гарсан өөрчлөлтийг харахад бүх байгууллагуудын авлигын түвшин (0.09-0.63 пунктээр) буурсан дүн харагдлаа. Харин шүүх, прокурор, цагдаагийн байгууллагын авлигын тархалт «маш их», «их» гэж үнэлсэн нь 50-аас дээш хувьтай байна. Түүнчлэн авлигын тархалтын цар хүрээг шинжээчид «маш их, их» гэж үнэлсэн бол, Хил хамгаалах байгууллага (31.3%), Тагнуулын байгууллага (23.4%), Авлигатай тэмцэх байгууллага (32.8%)-ууд харьцангуй багаар үнэлэгдсэн. Энэ нь тухайн байгууллагуудад авлигын эсрэг үйл ажиллагаа, түүнээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ харьцангуй боломжийн түвшинд авч хэрэгжүүлдэгээс гадна авлига харьцангуй бага байгааг харуулав.

ДҮ 4. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын тодорхой үйл ажиллагаан дахь авлигын түвшин

Тодорхой үйл ажиллагаан дахь авлига тархсан байдлыг байгууллагуудаас гадна тэдгээрийн хуулиар хүлээсэн үйл ажиллагааны хүрээгээр үнэлүүлэхэд авлигын түвшний индекс **3.35** гарав. Энэ нь өмнөх оны дүнгээс **-0.16** пунктээр буурсан бол, 2019 оны индекс **3.70**, 2018 оны индекс **3.44** гарч байжээ (Зураг 12).

Зураг 12. Авлигын түвшинг тодорхой үйл ажиллагааны төрлөөр үнэлүүлсэн үнэлгээний дундаж

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал (5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу)

Дээрх дурдсанчлан, шүүх, хууль хяналтын байгууллагуудын тодорхой үйл ажиллагааны төрлүүд дэх авлигын түвшинг тодруулах үүднээс дор дурдсан 9 салбар дахь авлигын түвшинг шинжээчдээр үнэлүүлэв. Чингэхэд, тухайн салбарт авлигын түвшинг «дунд» хэмжээнд (3.1-3.53) буй дүн гарчээ. Үүнээс гэрч, хохирогчийг хамгаалах ажиллагаан дахь авлигын түвшинг «бага» хэмжээнд (2.71) байна гэж үнэлсэн нь нэг талаас тухайн салбарын үзүүлэлт өнгөрөгч оныхоос +0.06 пунктээр өссөнийг харуулав.

Хүснэгт 4. Авлигын түвшинг харуулсан тодорхой үйл ажиллагааны төрөл 2018-2021

	Үйл ажиллагаа	2018	2019	2020	Өөрчлөлт
Авлига буурсан үйл ажиллагааны төрөл					
1	Гэрч, хохирогчийг хамгаалах ажиллагаа	2.87	2.95	2.65	-0.3
2	Иргэний харьяалал, шилжилт, хөдөлгөөний бүртгэл	3.42	3.64	3.34	-0.3
3	Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагаа	3.62	3.93	3.67	-0.26
4	Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагаа	3.85	3.80	3.57	-0.23
5	Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагаа	3.40	3.80	3.59	-0.21
6	Прокурорын хяналт	3.82	4.02	3.83	-0.19
7	Эрүүгийн хэрэг шүүхэд таслан шийдвэрлэх ажиллагаа	3.71	3.95	3.83	-0.12
8	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа	3.30	3.70	3.61	-0.09
9	Шүүхийн шинжилгээ ажиллагаа	3.53	3.71	3.63	-0.08

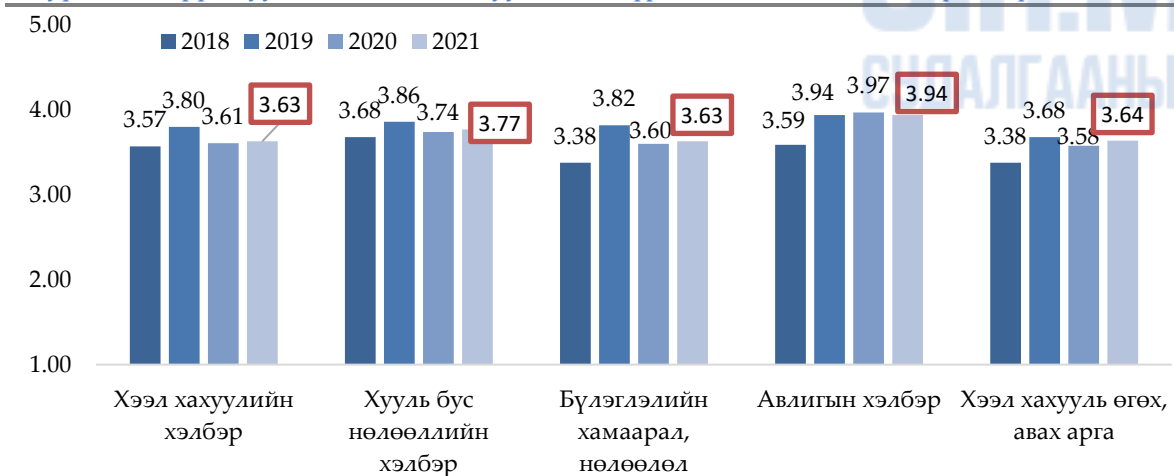
Авлига өссөн үйл ажиллагааны төрөл					
10	Хил хамгаалах ажиллагаа	2.85	3.03	3.10	+0.07
11	Өмгөөлөгч, хуульчдын холбоо	-	-	3.80	-

Дээрх хүснэгтэд харуулсанчлан, шүүх, хууль хяналтын байгууллага доторх үйл ажиллагааны төрлүүдийн авлигын түвшин, ялангуяа гэрч, хохирогчийг хамгаалах ажиллагаа, иргэний харьяалал, шилжилт, хөдөлгөөний бүртгэлийн газруудад авлига буурсан байдал нь бусад үйл ажиллагаанаас арай илүү байна. Харин хил хамгаалах үйл ажиллагааны авлигын түвшин **+0.07** пунктээр өсчээ. Үүнийг өмнөх онууд (2018-2020)-ын дүнтэй харьцуулбал, хил хамгаалах ажиллагааны авлигын түвшин тасралтгүй өссөн өөрчлөлт харагдав. Шинжээчдийн зүгээс эл байдлыг тухайн салбарын хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах, эл салбарт ажиллаж буй албан хаагчдад авлигын эсрэг соён гэгээрүүлэх арга хэмжээг тогтмол авч хэрэгжүүлэх, цаашлаад тус салбар дахь авлигын эрсдэлийн үнэлгээг тогтмол хийж үр дүнг олон нийтэд ил тод мэдээлж байхыг онцолж байв. Хэдийгээр эндээс тухайн салбарын үйл ажиллагааны төрлийн дийлэнх үзүүлэлт буурсан мэт боловч энэ нь чамлалттай дүн юм.

ШҮ 2. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэр

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний хоёр дахь шалгуур үзүүлэлт болох авлигын хэлбэрийн индекс энэ удаагийн шинжээчдийн төсөөллийн судалгаагаар **3.73** гарав. Тус үзүүлэлт 2020 онд **3.71**, 2019 онд **3.83**, 2018 онд **3.52** гарч байжээ. Үүнээс, авлигын хэлбэрийн индекст сүүлийн 4 жилийн хугацаанд өсөлт тодорхой байдлаар хэлбэлзэж, харин бууралт жигд байгаа нь ажиглагдсан юм. Энэ нь нэг талаас тухайн салбарт авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ төдийлөн оновчтой бус байгааг илтгэнэ.

Зураг 13. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэрийн үнэлгээ

Авлигын хэлбэрийг мөн адил 5 дэд үзүүлэлтээр хэмжихэд, шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын 4 хэлбэр нь өмнөх оныхоос өссөн бол, үлдсэн нэг нь **-0.03 пунктээр** буурсан үзүүлэлттэй гарчээ. Тэрхүү таван дэд үзүүлэлтийг дараах байдлаар танилцуулж байна.

ДҮ 1. Хээл, хахуулийн хэлбэр

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх хээл, хахуулийн хэлбэрийн 2021 оны индекс **3.63** гарав. Эл үзүүлэлт 2020 онд 3.61, 2019 онд 3.80, 2018 онд 3.57 гарч байжээ. Эндээс 2021 оны индекс өмнөх оныхоос **-0.02 пунктээр** өссөн дүн харагдаж байна.

Зураг 14. Хээл, хахуулийн хэлбэрийн үнэлгээ

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал
(5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу)

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын албан тушаалтнаар өөрт ашигтай, давуу байдал бий болгох шийдвэр гаргуулахад түгээмэл ашигладаг хэлбэрүүдийг 1-5 баллаар төсөөллийн судалгаанд хамрагдсан шинжээчдээр үнэлүүлэв. Ийнхүү гарсан дүнг хувиар тооцон гаргаж, түүний дундаж үзүүлэлтийг гаргалаа. Ингэхэд, авлигын 13 хэлбэрүүдийг нэг бүрчлэн дурдаж шинжээчдээр үнэлүүлэхэд, оролцогчдын дийлэнх олонхын үнэлгээ «их болон дунд» гарав. Нийт үзүүлэлтүүдээс 2 нь их хэмжээнд өссөн, 11 үзүүлэлт нь авлига дунд хэмжээнд өссөн хэмээн үнэлэгдсэн болно.

Авлига дунд хэмжээнд буй гэж үнэлэгдсэн хэлбэр:

Ашиг, орлогоо хуваалцах: 3.82	Эмчилгээ, сувилгааны зардал төлөх: 3.48	
Үнэтэй бэлэг, сэлт өгөх (байр, машин): 3.91	Сургалтын зардлыг төлөх: 3.51	
Аялал жуулчлалын зардал төлөх: 3.43	Шагнал, цол, тэмдгээр шагнах: 3.85	
Гадаад арга хэмжээний зардал төлөх: 3.34	Ажил, үйлчилгээний төлбөрийн хөнгөлөлт эдлүүлэх: 3.69	
Өрийг нь төлөх: 3.38	Гадаадын банканд данс нээж өгөх: 3.06	
Хувьцаа өгөх: 3.00		

Авлига их хэмжээнд буй гэж үнэлэгдсэн хэлбэр:

Ажил, албан тушаалд томилох, оруулах: 4.00	
Бэлэн мөнгө өгөх: 4.00	

2021 онд хээл, хахуулийн нийт 13 хэлбэрүүдийн 5 хэлбэрийн үнэлгээ +0.1-0.38 пунктээр өссөн. Түүний дотор, сургалтын зардлыг төлөх (0.38), эмчилгээ, сувилгааны зардал төлөх (0.22), ажил, үйлчилгээний төлбөрийн хөнгөлөлт эдлүүлэх (0.19), үнэтэй бэлэг өгөх (0.14), бэлэн мөнгө өгөх (0.1) хэлбэрүүд тус тус өссөн байна. Тиймээс эдгээр үзүүлэлтүүдийг бууруулахад тодорхой шат дараалсан арга хэмжээ авч ажиллах шаардлагатай байна. Харин үлдсэн 8 үзүүлэлтүүд 0.01-0.34 пунктээр буурсан. Хэдийгээр буурсан үзүүлэлт нь өссөн үзүүлэлтээсээ их байгааг үнэлгээнээс харагдаж байгаа ч, маш бага пунктээр буурсан нь тухайн үзүүлэлтүүдийг бууруулахад авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээг эрчимжүүлэн цаашид шаталсан арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байхын шаардаж байна.

Хүснэгт 5. Хээл, хахуулийн хэлбэрийн үнэлгээ

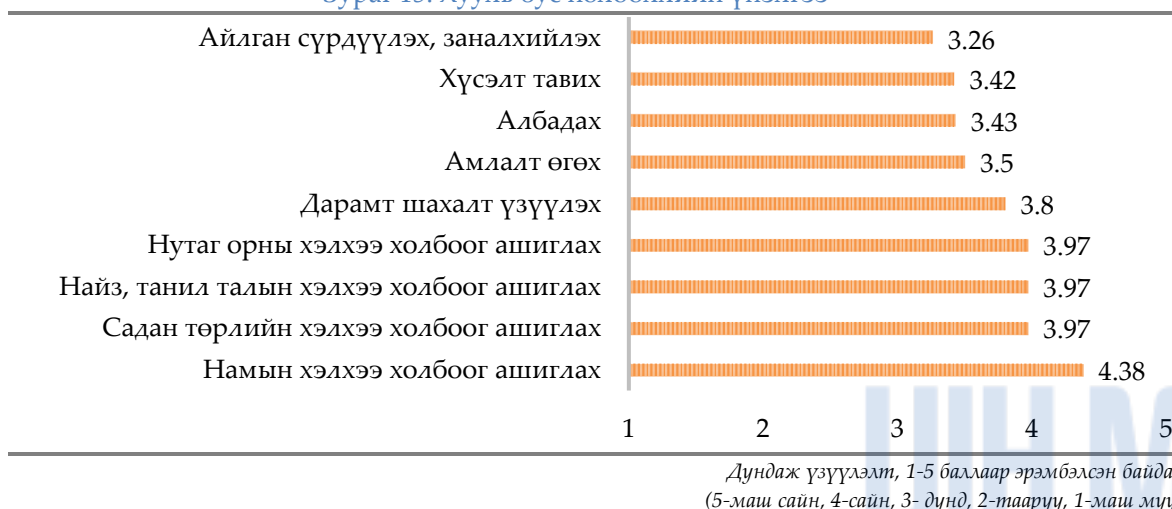
№	Хээл, хахуулийн хэлбэр	2018	2019	2020	2021	Өөрчлөлт
Өссөн хээл, хахуулийн хэлбэр						
1	Сургалтын зардлыг төлөх	3.46	3.71	3.13	3.51	+0.38
2	Эмчилгээ, сувилгааны зардал төлөх	3.25	3.47	3.26	3.48	+0.22
3	Ажил, үйлчилгээний төлбөрийн	3.63	3.69	3.5	3.69	+0.19

	хөнгөлөлт эдлүүлэх					
4	Үнэтэй бэлэг өгөх	3.61	3.96	3.77	3.91	+0.14
5	Бэлэн мөнгө өгөх	3.75	4.09	3.90	4.00	+0.1
Буурсан хээл, хахуудийн хэлбэр						
6	Гадаадын банкинд данс нээж өгөх	3.22	3.63	3.4	3.06	-0.34
7	Хувьцаа өгөх	3.11	3.49	3.29	3.00	-0.29
8	Шагнал, цол, тэмдгээр шагнах	3.98	4.25	4.09	3.85	-0.24
9	Ажил, албан тушаалд томилох, оруулах	4.38	4.32	4.24	4.00	-0.24
10	Аялал жуулчлалын зардал төлөх	3.58	3.81	3.54	3.43	-0.11
11	Гадаад арга хэмжээний зардал төлөх	3.6	3.8	3.41	3.34	-0.07
12	Ашиг, орлогоо хуваалцах	3.87	4.03	3.84	3.82	-0.02
13	Өрийг нь төлөх	3.22	3.43	3.39	3.38	-0.01

ДҮ 2. Хууль бус нөлөөллийн хэлбэр

Монгол Улс дахь шүүх, хууль хяналтын байгууллагуудад буй хууль бус нөлөөллийн хэлбэрийн индекс энэ онд **3.77** гарав. Уг хэлбэрийн индекс 2020 онд **3.74** гарсан бөгөөд 2019 онд **3.86**, 2018 онд **3.68** байв. Үүнээс үзэхэд, 2021 оны нөлөөллийн хэлбэр өмнөх оноос **+0.03** пунктээр өсчээ.

Зураг 15. Хууль бус нөлөөллийн үнэлгээ

Судалгаанд хамрагдсан шинжээчид хууль бус нөлөөллийн 9 хэлбэрийг үнэлснээс 8 үзүүлэлт нь «дунд»-аар үнэлэгдсэн байна. Үүнээс нутаг орны хэлхээ холбоог ашиглах, найз, танил талын хэлхээ холбоог ашиглах, садан төрлийн хэлхээ холбоог ашиглах зэрэг үзүүлэлтүүд «их» гэж үнэлэгдсэн нь харьцангуй өндөр үнэлгээ рүү дөхөж буйг илтгэнэ. Мөн намын хэлхээ холбоог ашиглах байдал «их» байна хэмээн шинжээчид үнэлжээ (Хүснэгт 6).

Хүснэгт 6. Хууль бус нөлөөллийн үнэлгээ

№	Нөлөөллийн хэлбэр	2018	2019	2020	2021	Өөрчлөлт
Хууль бус нөлөөлөл өссөн үзүүдэлт						
1	Нутаг орны хэлхээ холбоог ашиглах	4.0	3.88	3.63	3.97	+0.34
2	Намын хэлхээ холбоог ашиглах	3.93	3.97	4.07	4.38	+0.31
3	Садан төрлийн хэлхээ холбоог ашиглах	3.84	3.98	3.79	3.97	+0.18
4	Найз, танил талын хэлхээ холбоог ашиглах	4.02	3.98	3.87	3.97	+0.1
Хууль бус нөлөөлөл буурсан үзүүдэлт						
5	Албадах	3.44	3.69	3.63	3.43	-0.2
6	Амлалт өгөх	3.38	3.63	3.68	3.50	-0.18
7	Хүсэлт тавих	3.38	3.8	3.56	3.42	-0.14
8	Айлган сүрдүүлэх, заналхийлэх	3.38	3.63	3.3	3.26	-0.04
9	Дарамт шахалт үзүүлэх	3.75	4.17	3.82	3.80	-0.02

Намын болон нутаг орны хэлхээ холбоог ашиглах, садан төрлийн болон найз, нөхөд, танил талын хэлхээ холбоог ашиглах зэрэг хэлбэрүүд өмнөх оны дүнгээс өссөн үзүүдэлттэй гарчээ. Харин дарамт шахалт үзүүлэх, хүсэлт тавих, албадах, айлган сүрдүүлэх зэрэг таван үзүүдэлт буурсан байна. Нэмж хэлэхэд, намын хэлхээ холбоог ашиглах байдал 2018 оноос хойш зогсолтгүй өсч буйг дээрх хүснэгтээс дэлгэрэнгүй харж болно.

ДҮ 3. Шүүх, хууль хяналтын байгууллага, улс төрийн нам, бүлэглэл, улс төр, бизнес, гэмт хэргийн бүлэглэлүүдийн харилцаа, хамаарал

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын албан тушаалтнууд болон улс төрчид, улс төрийн нам/бүлэглэл, гадаад дотоод бизнесийн бүлэглэл, гэмт бүлэглэлийн харилцаа, хамаарлын үнэлгээ **3.63** гарч өнгөрсөн оныхоос **+0.03** пунктээр (2019 онд **3.82**) өссөн байна. Энэ хүрээнд дурдсан бүлэглэлүүдийн харилцаа, хамаарлын 13 төрлийг судалгаанд хамрагдсан шинжээчдээр үнэлүүлэхэд дараах дүр зураг ажиглагдсан болно (Хүснэгт 7).

Хүснэгт 7. Бүлэглэлүүдийн харилцаа, хамаарал, нөхцөл байдлын үнэлгээ

№	Бүлэглэлүүдийн харилцаа хамаарал	2018	2019	2020	2021	Өөрчлөлт
Үнэлгээ өссөн үзүүдэлт						
1	Хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнууд бизнес бүлэглэлийг эрхшээлдээ оруулсан.	3.83	3.57	3.43	3.76	+0.33
2	Бизнес бүлэглэл шүүх/сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудыг эрхшээлдээ оруулсан.	3.93	3.66	3.75	3.96	+0.21
3	Хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнууд гэмт бүлэглэлийн эрхшээлд орсон.	3.68	3.06	3.04	3.22	+0.18
4	Гадны улс төрийн бүлэглэл Монголын хууль сахиулахын албан тушаалтнуудыг эрхшээлдээ	3.46	2.85	3.35	3.45	+0.1

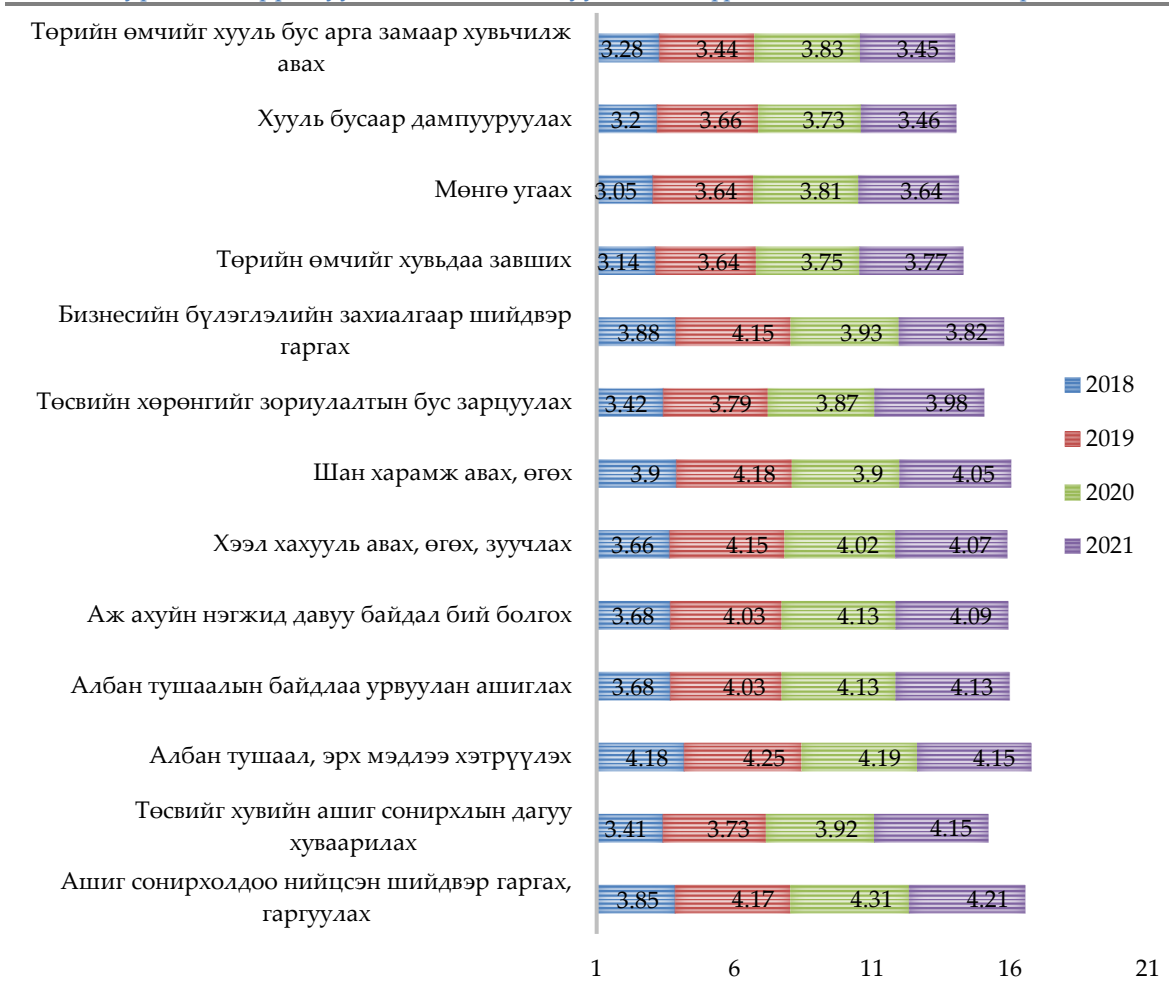
	оруулсан.					
5	Шүүх/хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнууд улс төрчдийг эрхшээлдээ оруулсан.	3.75	3.49	3.46	3.53	+0.07
6	Гадны бизнесийн бүлэглэл Монголын хууль сахиулахын албан тушаалтнуудыг эрхшээлдээ оруулсан.	3.39	2.87	3.31	3.35	+0.04
7	Хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнууд болон гэмт бүлэглэл нэгдсэн.	3.61	3.06	3.14	3.17	+0.03
Үнэлгээ буурсан үзүүлэлт						
8	Гадны бизнесийн бүлэглэл Монголын хууль сахиулахын албан тушаалтнуудтай нэгдсэн	3.19	2.55	3.54	3.08	-0.46
9	Хууль сахиулахын хүрээн дэх авлига илүү далд хэлбэрт шилжсэн	4.14	4.21	4.11	3.98	-0.13
10	Улс төрчид шүүх/сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудыг эрхшээлдээ оруулсан	4.45	3.95	4.22	4.14	-0.08
11	Бизнес шүүх/хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдсэн	4.03	3.65	3.89	3.83	-0.06
12	Улс төрчид шүүгч/хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудтай хууль бус ашиг сонирхлоор нэгдсэн	4.29	4.11	4.03	3.97	-0.06
13	Гадны улс төрийн бүлэглэл Монголын хууль сахиулахын албан тушаалтнуудтай нэгдсэн	3.28	2.85	3.12	3.09	-0.03

Дээрх хүснэгтээс дурдсан 7 бүлэглэлийн харилцаа хамаарлын үзүүлэлт өссөн дүнтэй байгаа бол, үлдсэн 6 бүлэглэлийн харилцаа хамаарлын үзүүлэлт бага зэрэг буурчээ. Тухайлбал, хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнууд бизнес бүлэглэлийг эрхшээлдээ оруулсан, бизнес бүлэглэл шүүх/сахиулах байгууллагын албан тушаалтнуудыг эрхшээлдээ оруулсан зэрэг үзүүлэлтүүд бусдаасаа харьцангуй өндөр пунктээр өссөн. Харин гадны бизнесийн бүлэглэл Монголын хууль сахиулахын албан тушаалтнуудтай нэгдсэн, хууль сахиулахын хүрээн дэх авлига илүү далд хэлбэрт шилжсэн зэрэг үзүүлэлт харьцангуй бага пунктээр буурсан байна.

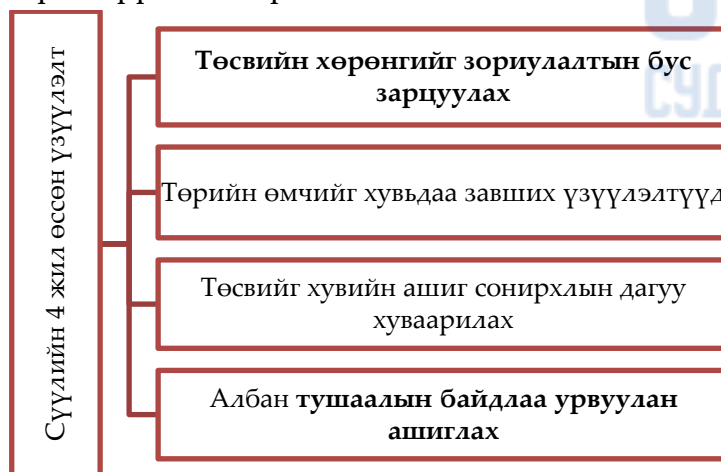
ДҮ 4. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэр

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын авлигын хэлбэрийн индекс 2019 онд 3.94, 2020 онд 3.97 гарч байсан бол, энэ он (2021)-д **3.94** гарсан. Энэ үзүүлэлтийн бууралт маш бага байгаа нь анхаарал хандуулах хэрэгцээ байгааг илэрхийлнэ.

Зураг 16. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэр

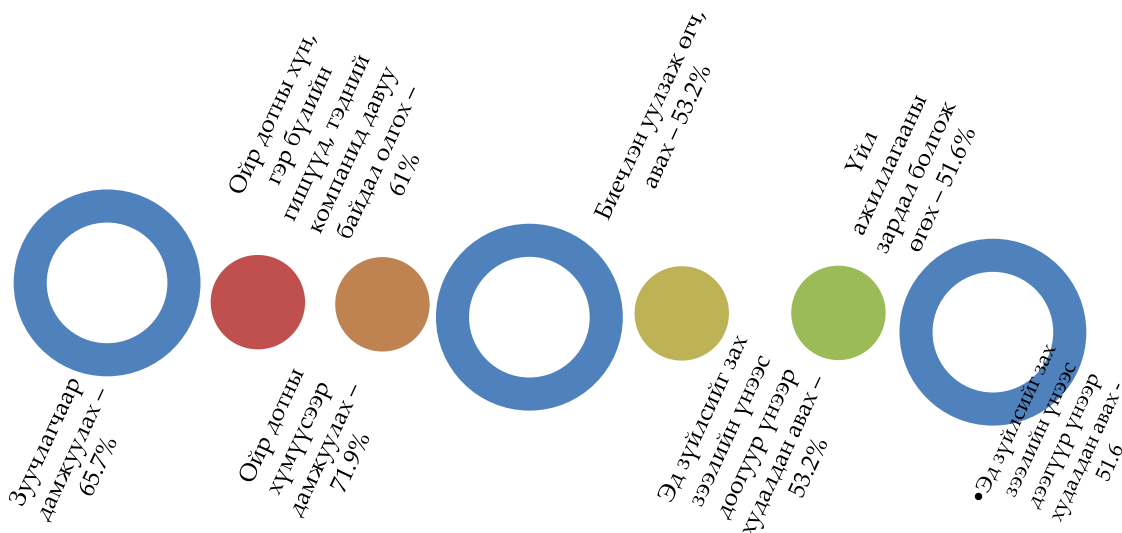

Сүүлийн дөрвөн жилийн хугацаанд гарсан өөрчлөлтөөс харвал, ихэнх үзүүлэлтүүд тасралтгүй өссөн дүнтэй байхад зарим үзүүлэлт өсөлт бууралттай байгаа нь харагдаж байна (Зураг 16). Эдгээр үзүүлэлтийн өсөлт нь маш бага мэт боловч сүүлийн жилүүдэд тасралтгүй өсч байгаа нь тууштай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх шаардлага нэгэнт бий болсныг илтгэнэ.

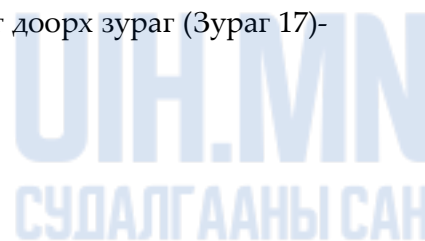

ДҮ 5. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх хээл хахууль өгөх, авах арга

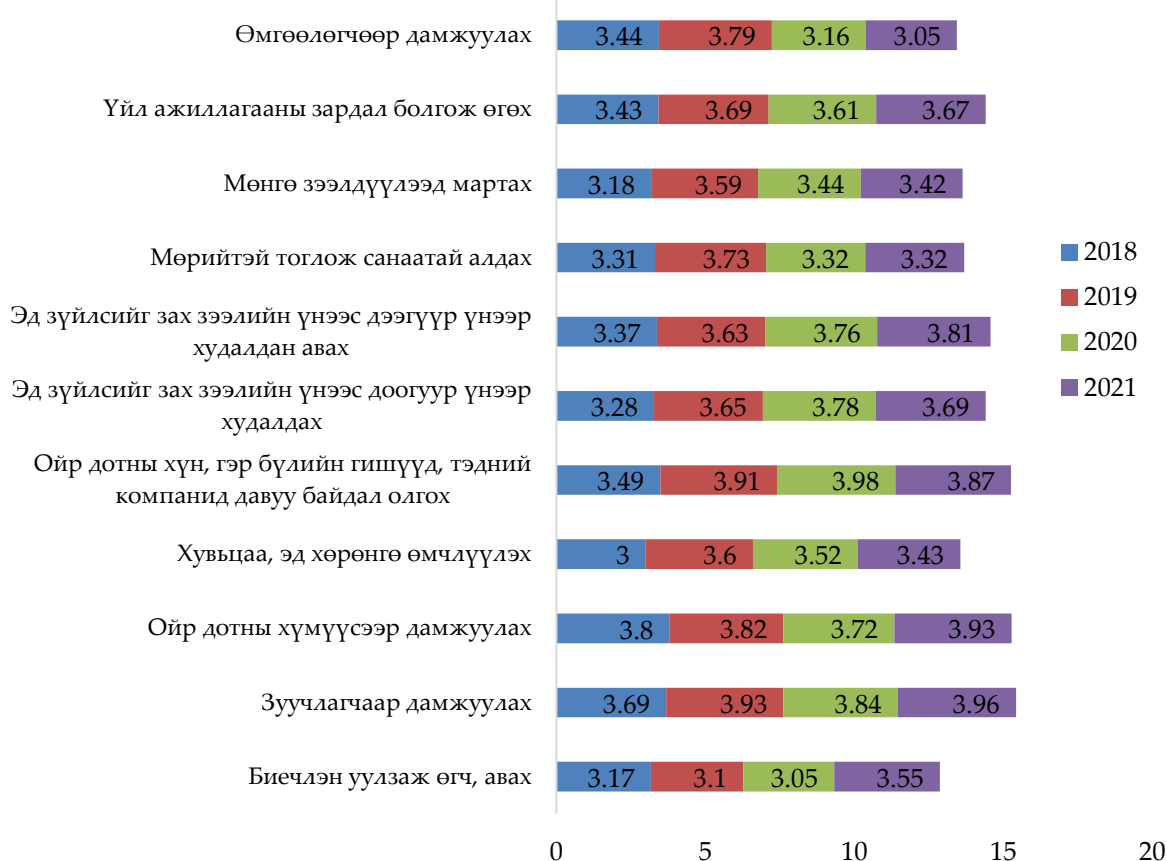
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх хээл хахууль өгөх, авах аргуудын хэрэглэгдсэн 2021 оны үнэлгээний индекс **3.64** гарч өмнөх оноос **+0.06** пунктээр өссөн байна. Эл үзүүлэлт 2020 онд 3.58, 2019 онд 3.68, 2018 онд 3.38 дүнтэй гарч байжээ. Тухайн үзүүлэлтийн «их», «маш их» гэсэн үнэлгээний нийлбэр 50 хувиас дээш гарсан үзүүлэлтийг доорх зураглалаас харна уу.

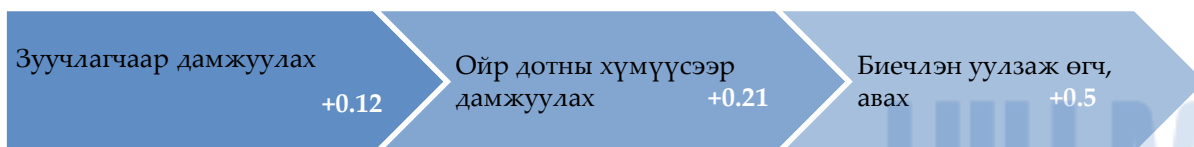
Энэ удаагийн шинжээчдийн төсөөллийн судалгаагаар хээл, хахуулийг ойр дотны хүмүүсээр дамжуулах 71.9, зуучлагчаар дамжуулах 65.7, ойр дотны хүн, гэр бүлийн гишүүд, тэдний компанид давуу байдал олгох 61 хувь, биечлэн уулзаж өгч, авах 53.2 хувийг эзэлж буй нь дээрх 7 үзүүлэлтийн үнэлгээг «их, маш их» гэж хариулахад хүргэсэн байна. 2021 онд хэд хэдэн аргуудын үнэлгээ буурсныг доорх зураг (Зураг 17)-аас харч болохоор байна.

Зураг 17. Хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд хээл хахууль өгөх, авах аргуудын үнэлгээ

Гэхдээ энэ дүн мэдэгдэхүйц байдлаар бодитой буурсан үзүүлэлт биш учир анхаарал хандуулахгүй өнгөрөх учиргүй. Тухайлбал, хээл хахууль өгөх, авах аргуудаас дараах гурван арга харьцангуй их өссөнийг онцлон тэмдэглэж байна.

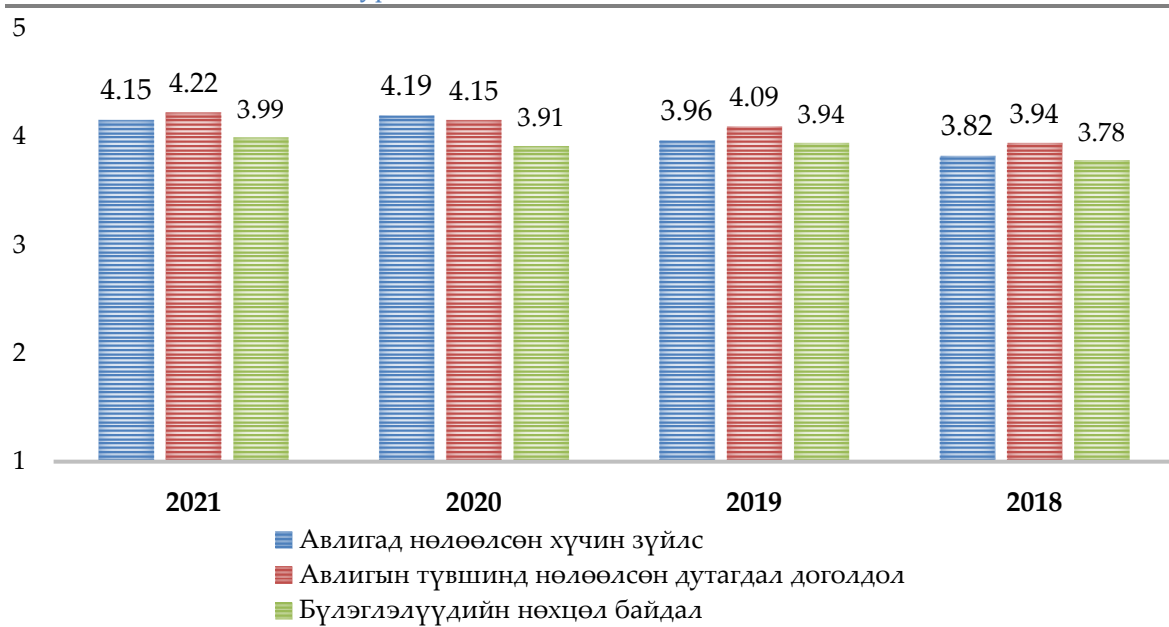
Үнэндээ, эдгээр аргуудыг бууруулах арга хэмжээг шат дараатайгаар авах шаардлагатай болохыг энэ удаагийн шинжээчдийн төсөөллийн судалгааны үр дүн харуулсныг энд дурдах нь зүйтэй.

ШҮ 3. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын шалтгаан, нөхцөл

Шинжээчдийн төсөөллийн судалгаагаар хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын шалтгаан, нөхцөлийн үзүүлэлтийн индекс **4.14** гарч өнгөрсөн оны эл дүнгээр **+0.03** пунктээр өссөн бол, 2020 онд энэ дүн 2019 оныхоос **0.13** пунктээр өссөн дүнтэй гарч байв. Ер нь эл үзүүлэлт сүүлийн жилүүдэд тус шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ тасралтгүй өсчээ. Тодруулбал, авлигын

шалтгаан нөхцөлийг а) нөлөөлсөн хүчин зүйлс, б) түвшинд нөлөөлсөн дутагдал, доголдол в) бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал зэрэг гурван үзүүлэлтээр хэмжиж шинжилгээ хийхэд дараах дүр зураг ажиглагдав.

Зураг 18. Авлигын шалтгаан, нөхцөл

Авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлс өнгөрсөн оноосоо -0.04 пунктээр буурч, харин түвшинд нөлөөлсөн дутагдал, доголдол +0.07 пунктээр, бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал +0.08 пунктээр тус тус өсчээ.

ДҮ 1. Шүүх, ххууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлс

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн индекс 2021 онд 4.15 гарч, 2020 онд 4.19 гарч өнгөрсөн жилийнхээс +0.23 пунктээр, харин 2019 онд 2018 оныхоос +0.14 пунктээр тус тус өссөн байна.

Хүснэгт 8. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлс

№	Авлигын хэлбэр	Үгүй	Бага зэрэг	Дунд зэрэг	Их	Маш их	Мэдэхгүй
1	Албан тушаалын томилгоо (нам дотор болон төрийн албанд)	1.6	-	4.7	20.3	70.3	3.1
2	УИХ-ын хууль санаачлах, тогтоох, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	1.6	3.1	18.8	28.1	42.2	6.3
3	Засгийн газрын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	-	1.6	17.2	32.8	43.8	4.7

4	Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	1.6	4.7	12.5	32.8	42.2	6.3
5	Хуулийн байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явц	1.6	7.8	21.9	31.3	31.3	6.3
6	Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны зохион байгуулалт	3.1	6.3	23.4	28.1	32.8	6.3

Шинжээчид дээрх бүх хүчин зүйлсийг авлигад их нөлөөлсөн хэмээн үнэлсэн. Ялангуяа, албан тушаалын томилгоо (нам дотор болон төрийн албанд), шүүх, хууль хяналтын байгууллагын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил, засгийн газрын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил зэрэг үзүүлэлтүүдийг «*маш их*» нөлөөлсөн гэж үзсэн шинжээчдийн хувь нэлээдгүй өсчээ.

Хүснэгт 9. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн үнэлгээ

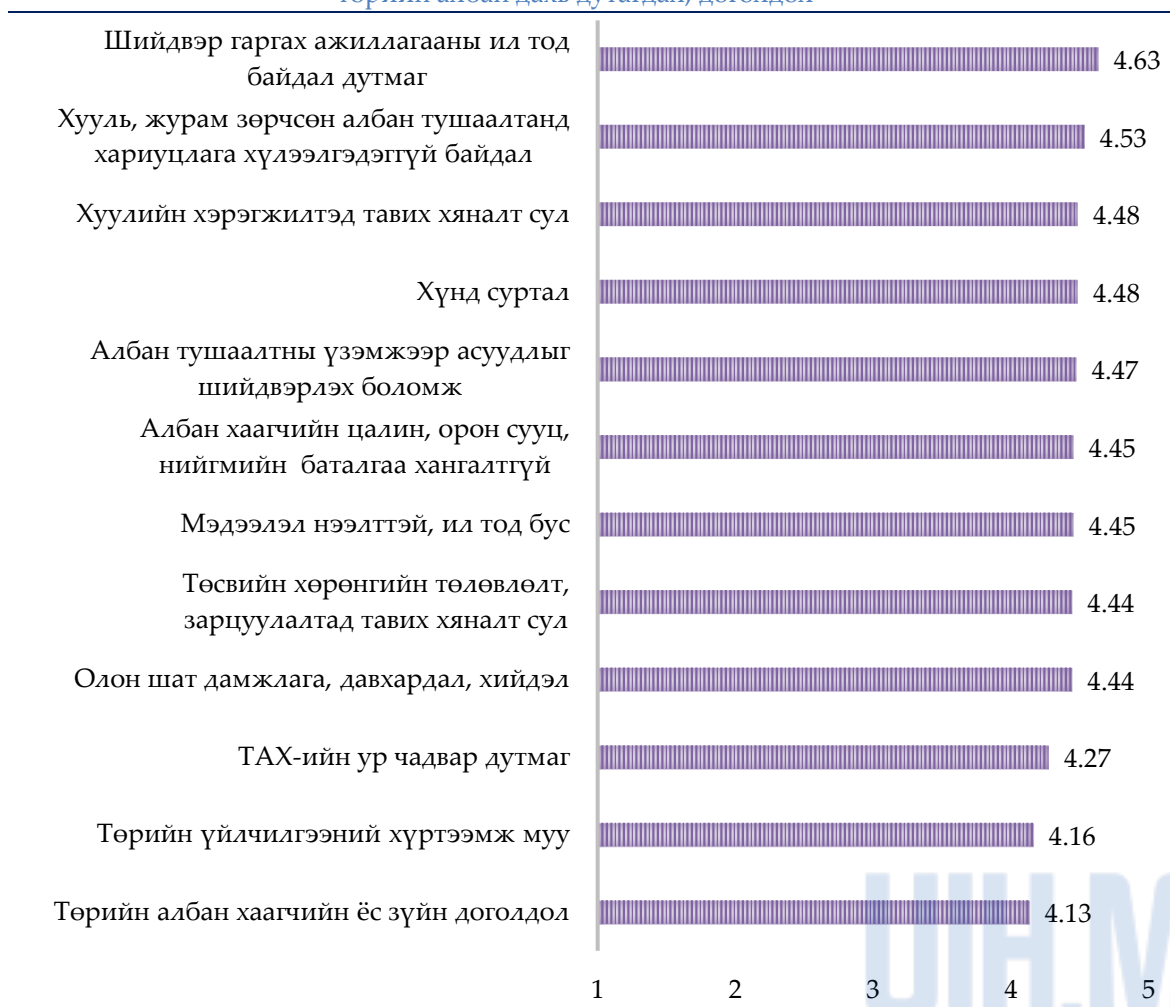
№	Нөлөөлж буй хүчин зүйлс	2018	2019	2020	2021	Өөрчлөлт
Өссөн үзүүдэлт						
1	Засгийн газрын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	3.75	3.93	4.19	4.25	+0.06
2	Албан тушаалын томилгоо (нам дотор болон төрийн албанд)	4.31	4.31	4.47	4.63	+0.16
3	Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	3.93	4.02	4.03	4.17	+0.14
Буурсан үзүүдэлт						
4	Хуулийн байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явц	3.86	4.07	3.97	3.88	-0.09
5	Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны зохион байгуулалт	3.8	3.79	4.02	3.87	-0.15
6	УИХ-ын хууль санаачлах, тогтоох, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил	3.69	3.95	4.14	4.13	-0.01

Дээрх хүснэгт дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлсийн өөрчлөлтөөс харахад, өнгөрөгч оноос 3 үзүүдэлт буурсан бол, 3 үзүүдэлтийн хувьд (Хүснэгт 9) өссөн дүнтэй байна. Тухайлбал, албан тушаалын томилгоо (+0.16 пунктээр), шүүх, хууль хяналтын байгууллагын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил (+0.14 пунктээр), засгийн газрын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаан дахь ашиг сонирхлын зөрчил (+0.06 пунктээр) өсчээ.

ДҮ 2. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинд нөлөөлж буй төрийн албан дахь дутагдал, доголдол

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинд нөлөөлж буй төрийн албаны алдаа дутагдал, доголдлын индекс **4.22** гарч өмнөх оноос +0.07 пунктээр өссөн. Тус пункт 2019 онд 4.09 гарч, 2018 онд 3.94 гарсан байв.

Зураг 19. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинд нөлөөлж буй төрийн албан дахь дутагдал, доголдол

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал (5-маш сайн, 4-сайн, 3- дунд, 2-тааруу, 1-маш муу)

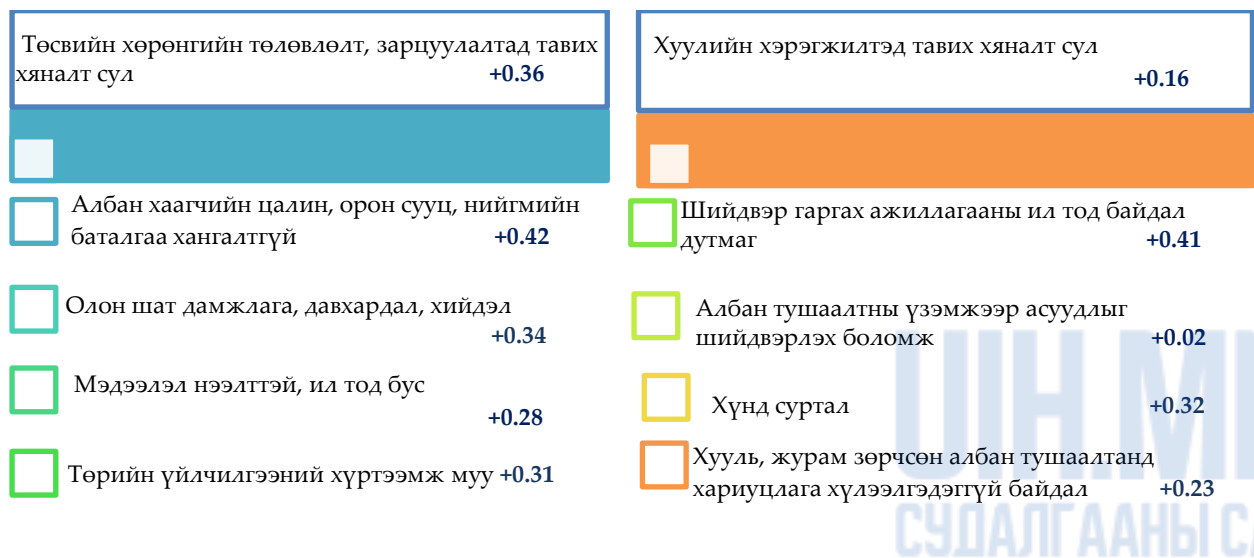
Төрийн албаны дээрх алдаа дутагдлууд авлига гарахад их (4.03-4.32 хооронд хэлбэлзэж) нөлөөлсөн, төрийн үйлчилгээний хүртээмж муу байдалд дунд зэрэг (3.85) нөлөөлсөн гэж үнэлэгдсэн.

Хүснэгт 10. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинд нөлөөлж буй төрийн албан дахь дутагдал, доголдол

№	Нөлөөлж буй алдаа дутагдал, доголдууд	2018	2019	2020	2021	Өөрчлөлт
Өссөн үзүүлэлтүүд						
1	Хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт сул	4.13	4.03	4.32	4.48	+0.16

2	Төсвийн хөрөнгийн төлөвлөлт, зарцуулалтад тавих хяналт сул	3.62	3.83	4.08	4.44	+0.36
3	Албан хаагчийн цалин, орон сууц, нийгмийн баталгаа хангалтгүй	3.56	3.79	4.03	4.45	+0.42
4	Шийдвэр гаргах ажиллагааны ил тод байдал дутмаг	4.19	4.06	4.22	4.63	+0.41
5	Олон шат дамжлага, давхардал, хийдэл	3.98	4.02	4.10	4.44	+0.34
6	Албан тушаалтны үзэмжээр асуудлыг шийдвэрлэх боломж	4.28	4.21	4.27	4.47	+0.2
7	Мэдээлэл нээлттэй, ил тод бус	4.10	4.11	4.17	4.45	+0.28
8	Хүнд суртал	4.10	4.15	4.16	4.48	+0.32
9	ТАХ-ийн ур чадвар дутмаг	4.24	4.36	4.05	4.27	+0.22
10	Төрийн үйлчилгээний хүртээмж муу	3.71	3.98	3.85	4.16	+0.31
11	Хууль, журам зөрчсөн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэдэггүй байдал	4.18	4.32	4.30	4.53	+0.23
Буурсан үзүүлэлт						
12	Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн доголдол	4.17	4.32	4.25	4.13	-0.12

2020 онд хууль хяналтын байгууллагын хүрээнд авлигын түвшинд нөлөөлсөн төрийн албан дахь алдаа дутагдал, доголдуудаас дөрвөн үзүүлэлт нь буурсан. Харин 2021 онд 1 үзүүлэлт буурч, үлдсэн 11 үзүүлэлтэд өссөн дүн гарчээ. Эдгээр өссөн алдаа дутагдуудыг дараах байдлаар танилцуулж байна.

ДҮ 3. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдлын индекс энэ удаагийн шинжээчдийн төсөөллийн судалгаагаар **3.93** үнэлэгдсэн нь өмнөх оныхоос **+0.08** пунктээр өссөн.

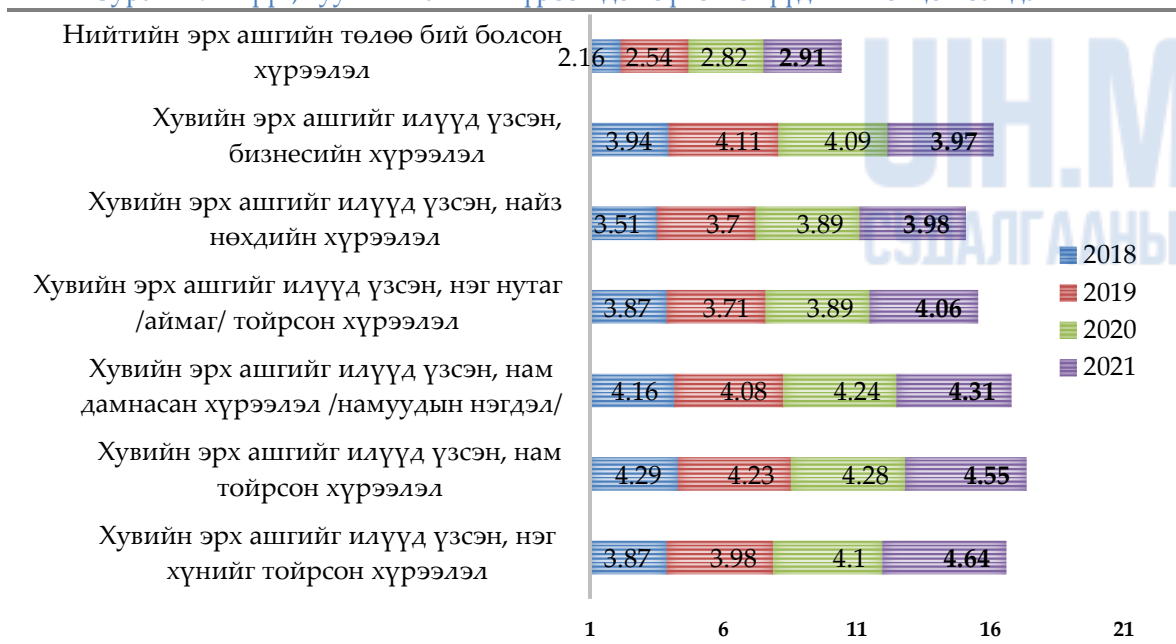
Зураг 20. Шүүх, хууль хяналтын хүрээн дэх бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал

Тайлбар: Дундаж үзүүлэлт, 1-5 баллаар эрэмбэлсэн байдал (5- маш сайн, 4- сайн, 3- дунд, 2- тааруу, 1- маш муу)

Шүүх, хууль хяналтын хүрээн дэн бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдлыг задлахуул, хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн нам тойрсон хүрээлэл, нам дамнасан хүрээлэл, нэг хүнийг тойрсон хүрээлэл, нам тойрсон, нэг хүнийг тойрсон хүрээлэл их (4.06-4.64 баллын хооронд хэлбэлзсэн) байгаагаар үнэлэгдсэн байна. Тэгвэл, хувийн эрх ашгийг тойрсон найз нөхдийн хүрээлэл (3.98), хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн бизнесийн бүлэглэл дунд (3.97) зэрэг байгаа аж. Харин нийтийн эрх ашгийн төлөө бий болсон хүрээлэлд авлига бага (2.91) байна гэж үнэлэгдлээ.

Зураг 21. Шүүх, хууль хяналтын хүрээн дэх бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал

Дээрх бүх бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдлын үнэлгээ 2021 онд (0.06-0.54 пунктийн хооронд хэлбэлзсэн) өссөн үзүүлэлтэй гарав. Хэдийгээр эдгээр нь харьцангуй бага мэт боловч үүнд анхаарал хандуулж, эрчимтэй арга хэмжээ авах хэрэгцээ буйг илтгэж байна. Тэр тусмаа, нийтийн эрх ашгийн төлөө бий болсон хүрээлэл, хувийн эрх ашгийг илүүд үзсэн, найз нөхдийн хүрээлэл, нэг хүнийг тойрсон хүрээллүүдийн авлига сүүлийн дөрвөн жилд тасралтгүй өссөн дүн харагдана.

ШҮ 4. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагавар

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагаврын үзүүлэлт 2021 онд **3.98** гарч өмнөх оныхоос **+0.14** пунктээр өссөн дүн гарав. Эл үнэлгээ 2020 онд **3.84** гарч 2019 оноосоо **-0.05** пунктээр буурч байсан бол 2019 онд 2018 оныхоосоо **+0.23** пунктээр өссөн дүн гарч байв. Авлигын төсөөллийн индексийг тогтоох 4 дэх үндсэн шалгуур үзүүлэлтийг хор уршиг, үр дагавар болон авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт гэсэн доорх хоёр дэд үзүүлэлтээр шинжилдэг.

Зураг 22. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагавар

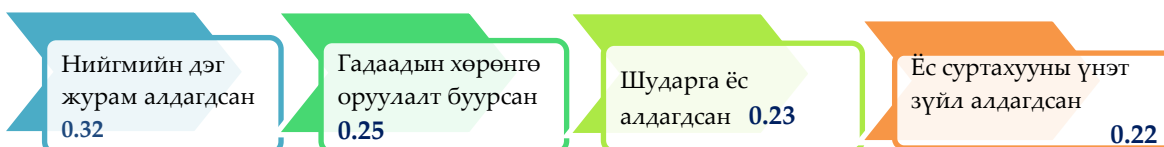
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагавар (Зураг 22)-аас харахад, 2018-2021 оны хооронд эл үзүүлэлт өссөн дүнтэй гарсан. Авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт нь 2021 онд өмнөх оныхоос мөн адил өсчээ.

ДҮ 1. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагавар
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагаврын индекс энэ удаагийн судалгаагаар **4.27** гарч 2020 оныхоос **+0.13** пунктээр өссөн байна. Энэ үзүүлэлт сүүлийн 4 жилийн хугацаанд тасралтгүй өссөөр байгааг доорх хүснэгт (Хүснэгт 11)-ээс харагдана.

Хүснэгт 11. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний авлигын улмаас учирсан хор уршиг, сөрөг үр дагаврын түвшин

№	Авлигын улмаас учирсан хор уршиг, сөрөг үр дагаврын түвшин	2018	2019	2020	2021	Өөрчлөлт
Өссөн үзүүлэлтүүд						
1	Гадаадын хөрөнгө оруулалт буурсан	3.44	3.63	4.07	4.32	+0.25
2	Ажилгүйдэл нэмэгдсэн	3.46	3.65	3.98	4.05	+0.07
3	Гадаадын зээл тусламжийн үр ашиг буурсан	3.56	3.68	3.98	4.20	+0.22
4	Улс орны эдийн засгийн хүч чадал суларсан	3.48	3.95	4.24	4.44	+0.2
5	Нийгмийн дэг журам алдагдсан	3.75	3.73	3.94	4.26	+0.32
6	Өмч хөрөнгийн тэгш бус байдал нэмэгдсэн	3.86	4.10	4.28	4.35	+0.07
7	Ёс суртахууны үнэт зүйлс алдагдсан	4.02	4.21	4.24	4.46	+0.22
8	Шударга ёс алдагдсан	4.05	4.14	4.29	4.52	+0.23
9	Ядуурал нэмэгдсэн	3.61	3.92	4.03	4.43	+0.4
10	Хүний эрхийн зөрчил нэмэгдсэн	3.82	4.00	4.09	4.23	+0.14
11	Монгол Улсын нэр хүнд олон улсын түвшинд унасан	3.65	4.08	4.15	4.19	+0.04
12	Төрийн албаны чадавх суларсан	4.08	4.20	4.26	4.38	+0.12
13	Иргэдийн хууль сахиулах байгууллагад итгэх итгэд буурсан ("инфляцийн" оронд нэмсэн)	4.28	4.34	4.38	4.42	+0.04
14	Хуулийн хэрэгжилт суларсан	4.17	4.23	4.27	4.29	+0.02
Буурсан үзүүлэлт						
15	Гэмт хэрэг нэмэгдсэн	3.69	3.77	3.92	3.62	-0.3
16	Байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл нэмэгдсэн	3.73	4.02	4.10	4.08	-0.02

Авлигын улмаас учирсан хор уршиг, сөрөг үр дагаврууд сүүлийн гурван жилийн хугацаанд тасралтгүй өсч байна. Энэ удаагийн судалгаанд хамрагдсан шинжээчид авлигаас үүдэлтэйгээр хууль хяналтын байгууллагуудад их хэмжээний хор уршиг, сөрөг үр дагаврууд гарсан хэмээн үзсэн байна. Тодруулбал, дээрх хүснэгтэд дурдсан 16 үзүүлэлтээс гэмт хэрэг, байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл нэмэгдсэн зэрэг хоёр үзүүлэлтүүдийн хувьд маш бага хувьтай буурчээ. Үүнээс хамгийн их өссөн үзүүлэлтүүдийг дараах байдлаар танилцуулж байна.

ДҮ 2. Авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт

Авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалтын талаарх үнэлгээний индекс 2021 онд 3.70 гарч өмнөх оныхоос +0.15 пунктээр өссөн. Эл үзүүлэлт 2019 онд 3.81, 2018 онд 3.52 тус тус гарч байжээ.

Зураг 23. Улс төрийн (түүнчлэн шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээний) авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт

2021 онд хийгдсэн судалгаагаар хууль хяналтын хүрээний авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалтын талаарх үзүүлэлтэд хамаарах нийт 19 үзүүлэлтээс ердөө нэг л үзүүлэлт буюу хөшөө дурсгал, суварга босгох нь буурч (0.02), үлдсэн 18 үзүүлэлт 0.03-1.79 пунктээр өссөн нь анхаарал татаж байна.

Гурав. Бусад үзүүлэлт

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинг тодорхойлохдоо үйл ажиллагааны явцад зарцуулж буй авлигын хэмжээ болон авлигыг бууруулах арга замын талаарх өнөөгийн бодит нөхцөлийг шинжээчдээр тодруулав. Чингэхэд дараах нөхцөл байдал илэрхийлэгдсэн болно.

Хээл, хахуульд зарцуулж буй авлигын хэмжээ

Үйл ажиллагааны явцад зарцуулж буй авлигын хувийг энэ удаагийн шинжээчдээр тодорхойлуулаагүй, харин мөнгөн дүн, түүний хэмжээг тодорхойлуулахыг чухалчилсан болно.

Хүснэгт 12. Авлигад зарцуулсан мөнгөний хэмжээ (зорилгоор), сая төгрөгөөр

Авлигад зарцуулсан мөнгөний зорилгын төрөл	Мөнгөний хэмжээ /сая.төг/						
	1 сая хүртэл	1 - 5 сая	5 - 10 сая	10 - 20 сая	20 - 50 сая	50 < сая	Мэдэхгүй
Ажил, албан тушаалд ороход	3.1	14.1	18.8	18.8	6.3	18.8	20.3
Ашиг сонирхолдоо нийцсэн хууль тогтоомж, шийдвэр гаргуулахад	-	6.3	6.3	18.8	12.5	34.4	21.9
Шүүхэд хэргийг хэрэгсэхгүй болгоход	1.6	-	3.1	12.5	32.8	20.3	29.7
Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах шатанд хэргийг хэрэгсэхгүй болгоход	-	3.1	18.8	21.9	17.2	12.5	26.6
Эрүүгийн хэрэг үүсгэхэд	-	7.8	9.4	21.9	18.8	6.3	35.9
Гэмт хэрэг, зөрчлийг нуун дарагдуулахад	-	6.3	15.6	10.9	23.4	14.1	29.7
Хуурамч бичиг баримт үйлдэхэд	3.1	15.6	18.8	6.3	15.6	7.8	32.8

Хээл, хахуульд өгч буй мөнгөн дүнгийн дундаж үзүүлэлт болон хариултын хувиар нь тооцож үзвэл, ашиг сонирхолдоо нийцсэн хууль тогтоомж, шийдвэр гаргуулахад, шүүхэд хэргийг хэрэгсэхгүй болгох зэрэгт хамгийн их буюу 20-50 сая төгрөгийг зарцуулдаг болов уу гэсэн төсөөллийг шинжээчид түлхүү авч

үзжээ. Харин ажил, албан тушаалд орох, хуурамч бичиг баримт үйлдэхэд 5-10 саяыг зарцуулдаг гэж үзсэн (Хүснэгт 12).

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрэн дэх авлигатай тэмцэх үйл ажиллагаа

Авлигыг бууруулах нэг арга зам бол түүнийг арилгах гарцыг тодорхойлох явдал юм. Тиймээс шинжээчид авлигыг бууруулах арга замыг хэрхэн тодорхойлсныг дараах хүснэгт (Хүснэгт 14)-ээс харна уу.

Хүснэгт 13. Авлигыг бууруулахад шаардлагатай арга хэмжээ

Код		Хувь
1	Авлигыг илрүүлэх үйл ажиллагаагаа оновчтой зөв зохион байгуулах	5.7
2	Хүлээлгэх хариуцлагыг нэмэгдүүлэх	7.3
3	Байгууллагын хүнээс хамааралтай үйл ажиллагааг цахимжуулах	2.4
4	Урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хууль эрх зүйн болон соён гэгээрүүлэх сургалтуудыг тогтмол явуулах	6.5
5	Төрийн албанд томилогдох болон албан тушаал дэвших бүрт нь баталгаа авах	3.3
6	Төрийн албан хаагчдын тангарагт тусгаж өгөх	2.4
7	Нэг намын бүдэглэлийн бодлогыг арилгах	3.3
8	Төрийн албаны томилгоо, үйл ажиллагааг системээр нь засахаас өөр сонголт байхгүй	8.1
9	Ёс суртахуун, шударга ёс, мэргэжлийн нэр хүндийг эрхэмлэх шинж чанарыг сайн тодорхойлдог систем бий болгох	8.1
10	Олон нийтийн хараа хяналтыг сайжруулах, хяналтын тогтолцоог сайжруулах	4.9
11	Мэдээлэл өгсөн иргэнийг урамшуулах	1.6
12	Мэдээллийг ил тод нээлттэй болгож иргэд, аж ахуй нэгж, хууль хяналтын байгууллагынханыг мэдээллээр хангах	11.4
13	Хүнд суртлыг арилгах	0.8
14	Авлигад өртөгсдөд хуулийн дагуу шударга шийтгэл оногдуулж	1.6
15	Цалин хөлс нэмэх	1.6
16	Улс төрийн томилгоогоо болих, улс төрийн дарамтыг зогсоох	1.6
17	Хуулийг чангатгах	4.9
18	Хууль тогтоомжийг сайжруулж оновчтой болгох	1.6
19	Төсвийн зарцуулалтын хяналтыг нэмэгдүүлэх	1.6
20	Төрийн албаны мерит зарчмыг мөрдлөг болгох	3.3
21	Сонгуулийн системийг өөрчлөх	0.8
22	Авлигын гэмт хэргийн шүүх шийдвэрийг олон нийтэд нээлттэй хийж, хариуцлага шийтгэлийг олонд зарлаж мэдээлж байх,	2.4
23	АТГ болон Прокурор, ЦЕГ дарга ажилтнуудыг бүгдийг нь Улс төрөөс ангид байдлаар сонгогдох зарчмаар сонгох	2.4
24	УИХ-ын дэргэд Хуулийн судалгааны нэгжийг шат шатны хуулийн байгууллагад ажиллаж байсан туршлагатай хуульч, судлаачаар бүрдүүлэх	0.8
25	Хуулийн мэргэжилтэн бэлтгэхдээ ёс суртахууны үнэт зүйлтэй болгох	0.8
26	Авлига авсан өгсөнд хуулийн хариуцлага хүлээлгэж байгаа хуулиа өөрчилж тухайн нөхцөл баайдалд тохирсон тусгай хууль журам батлах	2.4
27	Авлигатай тэмцэх газрыг улс төрөөс хараат бус, шударга ажиллуулах, үйл	0.8

	ажиллагааг нь ард иргэдийн хүчтэй төлөөллөөр хянуулах,	
28	Шүүхийн тогтолцоог бие даасан, үр дүнтэй болгох	0.8
29	Авлигын гэмт хэргийг илрүүлэхэд тусласан иргэдийн мэдээллийг нууцалж шагналын хэмжээг нэмэгдүүлэх	3.3
30	БНХАУ-аас үлгэр жишээ авах	1.6
31	Иргэний нийгмийн байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлэх	0.8
99	Хариулж мэдэхгүй	0.8
НИЙТ		100.0

Мэдээллийг ил тод нээлттэй болгож иргэд, аж ахуй нэгж, шүүх, хууль хяналтын байгууллагынхны мэдээллээр хангах, ёс суртахуун, шударга ёс, мэргэжлийн нэр хүндийг эрхэмлэх шинж чанарыг агуулсан тогтолцоог бэхжүүлэхийг чухалчилсан байна. Түүнчлэн төрийн албаны томилгоо, үйл ажиллагааг системээр нь засахаас өөр сонголт байхгүй, хүлээлгэх хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хууль эрх зүйн, соён гэгээрүүлэх сургалтуудыг тогтмол явуулах зэргийг авлигыг бууруулах оновчтой арга хэмжээ хэмээн судалгаанд хамрагдсан шинжээчдийн дийлэнх хувь нь үзсэн байна.

Дөрөв. Шинжээчдийн талаарх ерөнхий мэдээлэл

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын төсөөллийн судалгаанд оролцсон шинжээчдийн ерөнхий мэдээллийг дараах байдлаар танилцуулж байна.

Судалгаанд оролцогчдын 34.4 хувь нь 33 хүртэл насныхан, 29.7 хувь нь 34-41 насныхан, 35.9 хувь нь 42-оос дээш насныхан байна. Хүйсийн хувьд 51.6% нь эрэгтэй, 48.4% нь эмэгтэйчүүд хамрагдсан болно.

Шинжээчдийг ажиллаж буй салбараар ангилавал, 39.1 хувь нь төрийн байгууллага (шүүх, хууль, нийтийн алба)-д ажиллагсад, 23.4 хувь нь хувийн хэвшил, 14.1 хувь нь төрийн бус байгууллага, 4.7 хувь нь олон улсын байгууллага, 9.4 хувь нь төрийн болон хувийн хэвшлийн судалгаа, шинжилгээний байгууллагад ажил эрхэлдэг судлаачид, 9.4 хувь нь хэвлэл мэдээллийн салбарын шинжээчид тус тус хамрагдав.

Зураг 24. Шинжээчдийн хүн ам зүйн үзүүлэлт

Дүгнэлт

Авлигын хандлага, авлигад өртөмтгий ажил, албан тушаал, авлигад нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодорхойлох, авлигаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэхийг зорилго болгон ажиллав. Энэ хүрээнд шүүх, хууль хяналтын байгууллагын авлигын түвшинг гаргахын тулд аргачлалын дагуу индекс гаргаж, 4 үндсэн шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ хийж үзэхэд дараах дүгнэлтүүд гарсныг танилцуулж байна.

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын авлигын талаарх төсөөллийн үнэлгээ 2021 онд 3.85 гарч өнгөрсөн жилээс +0.03 пунктээр өссөн. Харин 2019 онд 2018 оноосоо 0.18 пунктээр өссөн. Авлигын төсөөллийн индексийг бүрдүүлж буй үндсэн шалгуур үзүүлэлтүүдээс цар хүрээ, хэлбэр, хор уршиг, үр дагавар зэрэг нь буурсан үзүүлэлттэй боловч шалтгаан нөхцөл нь өссөн дүнтэй байна. Шалтгаан нөхцөл гэсэн үндсэн 3 дахь үзүүлэлт сүүлийн 4 жил тасралтгүй өссөөр байна. Харин цар хүрээ 2021 онд буурах хандлагатай байсан бол хэлбэр, хор уршиг, үр дагавар нь 2020 онд буурч, 2021 онд өссөн.

Авлигын цар хүрээг бүрдүүлж буй үзүүлэлтүүдээс авлигын түгээмэл байдал нь өөрчлөлт, тархалтын цар хүрээ, авлигын түвшин нь харьцангуй өндөр буюу 3.97 байв. Хэдийгээр авлигын цар хүрээ өсөх хандлагатай байдаг ч, 2021 онд бүрдүүлж буй үзүүлэлтүүд бүгд буурсан үзүүлэлттэй гарав.

Авлигын хэлбэр гэх үндсэн 2 дахь шалгуур үзүүлэлт нь сүүлийн 4 жил тасралтгүй өссөн ч, 2021 онд 5 дэд үзүүлэлтийн 4 үзүүлэлт нь 0.03-0.06 пунктээр өссөн. Харин авлигын хэлбэр 2021 онд 3.94 гарч өнгөрөгч оноос -0.03 пунктээр буурсан үзүүлэлттэй байна. Энэ нь хэдий бага хэмжээгээр буурсан дүн боловч бусад 4 үзүүлэлт өссөн нь анхаарах хэрэгтэйг сануулж байна.

Авлигын хор уршиг, үр дагаврыг бүрдүүлж буй хоёр үзүүлэлт 2021 онд өссөн үзүүлэлттэй гарчээ. Авлигын хор уршиг, үр дагавар **0.13 пунктээр**, хөрөнгийн зарцуулалт **0.15 пунктээр** өссөн. Харин авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт 2019 онд өсч, 2020 онд буурсан үзүүлэлттэй байна. Тэгвэл, авлигын шалтгаан, нөхцөлийг бүрдүүлж буй 3 үзүүлэлтээс авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлс буурсан бол, дутагдал, доголдол, бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал энэ онд өссөн дүнтэй гарчээ. Энэ онд бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдлын үнэлгээ хоёр үзүүлэлтээсээ өндөр үнэлгээтэй байсан.

Төрийн албадын авлигын түвшин 2020 онтой харьцуулахад өссөн дүнтэй гарав. Ийнхүү гарсан нь авлигын шалтгаан нөхцөл төрийн алба, хуультай холбоотой асуудлууд дийлэнх хувийг эзэлсэнтэй холбоотой. Тодруулбал, үндэсний хэмжээнд хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хууль тогтоомжийн хэрэгжилт хангалтгүй, түүнд тавих хяналтын механизм сул байгаатай шууд холбогдож байна. Төрийн байгууллагуудын хувьд дэлхий нийтэд гарсан КОВИД 19 цар тахалын дэгдэлтэй холбоотойгоор гарсан зарим нэг хууль тогтоомж нь албан тушаал, эрх мэдлээ хэтрүүлэх зэргээр авлига, албан тушаалын хэргийг үлэмж нэмэгдүүлэхэд нөлөөлсөн нь ийнхүү өндөр хувьтай үнэлэгдэх нэг шалтгаан болов. Цаашлаад шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын индекс өмнөх оноос өссөн үзүүлэлттэй гарах нөхцөлийг бүрдүүлсэн гэж болно. Нөгөөтгээгүүр, үүнийг бүрдүүлж буй 4 шалгуур үзүүлэлтүүдээс нэг үзүүлэлт (цар хүрээ) л буурсан нь хангалттай зүйл огт биш.

Эцэст нь хэлэхэд, шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын төсөөллийн ерөнхий үнэлгээ болон цаг үеийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийхэд энэ хандлага цаашид өсөх магадлал өндөр буйг харуулж байна. Иймд тус салбарын авлигыг нэмэгдүүлж буй шалтгаан нөхцөлд түлхүү анхаарч, бууруулах арга хэмжээг оновчтой тодорхойлох бодит хэрэгцээ шаардлага бий болсныг илтгэж байна.

Санал, зөвлөмж

Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын авлигын төсөөллийн судалгааны хүрээнд дараах санал, зөвлөмжийг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Төрийн албан хаагчдыг томилох систем, процессыг илүү сайжруулж, тодорхой болгох, гадны нөлөөллийг багасгах.
2. Төрийн албан хаагчдын ажлын байрны тогтвортой байдлыг хангах, хамгаалах ажлуудыг тодотгох.
3. Иргэдийн сэтгэлгээ, ёс зүйн хандлагыг өөрчлөх үүднээс авлигын талаарх ойлголт, зөрүү, хор уршгийг тайлбарлан таниулах, сурталчлах, аян өрнүүлэх.
4. Төрийн захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд иргэд, иргэний нийгмийн оролцоо, төрийн бус байгууллагуудын зүгээс тавих хяналтыг сайжруулах механизмыг бүрдүүлэх.
5. Улс төрийн намуудын зүгээс төрийн албаны чадавхид сөргөөр нөлөөлж буй улс төрийн томилгоог зогсоож төрийн захиргаа, тусгай, үйлчилгээний аль ч байгууллагын хүний нөөцийн чадавх, тэдгээрийн ур чадвар, эрх зүйн болоод улс төрийн боловсролын мэдлэгийг дээшлүүлэх, мэргэшсэн, чадварлаг хүний нөөцөд тулгуурласан томилгоо хийх.
6. Мэдээллийг ил тод нээлттэй болгож, иргэд, аж ахуй нэгж, хууль хяналтын байгууллагынхныг мэдээллээр тогтмол хангах, тухайн салбарын албан хаагчдын нийтийн албанд ажиллах ёс зүй, ёс суртахууныг дээшлүүлэх, энэ чиглэлээр шаталсан сургалтыг тогтмолжуулах.
7. Авлигын гэмт хэргийг илрүүлэхэд тусалсан иргэдийн мэдээллийг нууцалж, хамгаалах арга хэмжээг тодорхой болгох.
8. Авлигын гэмт хэргийг илрүүлэхэд тусалсан иргэдийн шагналын хэмжээг нэмэгдүүлэх.
9. Авлигын гэмт хэргийн шүүх шийдвэрийг олон нийтэд нээлттэй хийж, хариуцлага шийтгэлийг олонд зарлаж мэдээлж байх.

Хавсралт. Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын төсөөллийн үнэлгээ

Үндсэн үзүүлэлтүүд	2018	2019	2020	2021	Өөрчлөлт
Шүүх, хууль хяналтын хүрээн дэх авлигын түгээмэл байдал	4.13	4.21	4.16	3.97	-0.19
Шүүх, хууль хяналтын салбарын хүрээн дэх авлигын түвшний өөрчлөлт	3.59	3.60	3.67	3.51	-0.16
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагуудын хүрээн дэх авлигын тархалтын цар хүрээ	3.57	3.52	3.74	3.45	-0.29
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын тодорхой үйл ажиллагаан дахь авлигын түвшин	3.44	3.70	3.51	3.35	-0.16
Салбар болон үйл ажиллагаанд шүүх, хууль сахиулах байгууллагын авлигын чиглэгдсэн байдал	3.72	3.93	3.85	-	-
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх хээл хахуулийн хэлбэр	3.57	3.80	3.61	3.63	0.02
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх нөлөөллийн хэлбэр	3.68	3.86	3.74	3.77	0.03
Бүлэглэлийн хамаарал, нөлөөлөл	3.38	3.82	3.60	3.63	0.03
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын хэлбэр	3.59	3.94	3.97	3.94	-0.03
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх хээл хахууль өгөх, авах арга	3.38	3.68	3.58	3.64	0.06
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигад нөлөөлсөн хүчин зүйлс	3.82	3.96	4.19	4.15	-0.04
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын түвшинд нөлөөлсөн дутагдал доголдол	3.94	4.09	4.15	4.22	0.07
Бүлэглэлүүдийн нөхцөл байдал	3.78	3.79	3.91	3.99	0.08
Шүүх, хууль сахиулах байгууллагын хүрээн дэх авлигын хор уршиг, үр дагавар	3.79	3.98	4.14	4.27	0.13
Авлигаар олсон хөрөнгийн зарцуулалт	3.52	3.81	3.55	3.70	0.15
Цар хүрээ	3.69	3.75	3.72	3.57	-0.15
Хэлбэр	3.52	3.83	3.71	3.73	0.02
Шалтгаан нөхцөл	3.84	3.98	4.11	4.14	0.03
Хор уршиг, үр дагавар	3.66	3.89	3.84	3.98	0.14
Шүүх, хууль хяналтын байгууллагын хүрээн дэх авлигын талаарх төсөөллийн үнэлгээ	3.68	3.86	3.82	3.85	0.03